

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXIII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

II РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 6

София, понеделникъ, 21 ноемврий

1932 г.

9. заседание

Четвъртъкъ, 17 ноемврий 1932 година.

(Открито отъ председателя А. Малиновъ въ 16 ч. 15 м.)

СЪДЪРЖАНИЕ

Стр.

Стр.

Отпуски, разрешени на народни представители . . . 177

жение на горното следствено дѣло противъ сжщия. (Съобщение) 178

Питания:

- 1) отъ народнитѣ представители З. Ивановъ, И. Добревъ и Т. Христовъ къмъ министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве относно нанасянето побой на първитѣ двама отъ органи на полицията. (Съобщение) 177
- 2) отъ народния представител Н. Пждаревъ къмъ министра на финанситѣ относно облагането съ двоенъ акцизъ нѣкои лозари. (Съобщение) . . . 178

Докладъ на комисията по Министерството на правосъдието относно задържането подъ стража и даването разрешение за даване подъ сждъ народнитѣ представители: Борисъ Кръстевъ Петковъ, Александъръ Харалампиевъ Наумовъ, Асенъ Маноловъ Болджиевъ, Петко Стоевъ Петковъ, Константинъ Русиновъ, Петъръ Йордановъ Фенерковъ и Христо Трайковъ Христовъ за престѣпления по закона за защита на държавата. (Съобщение) 178

Проектотговоръ на тронното слово. (Първо четене — продължение разискванията) 178

Дневенъ редъ за следващото заседание 192

Председателтъ: (Звъни) Обявявамъ заселанието за открито. Присѣтствуватъ нужното число народни представители. Заседанието е законно.

(Отъ заседанието отсѣтствуватъ следнитѣ г. г. народни представители: Аврамовъ Аврамъ, Апостоловъ Драгомиръ, Бешковъ д-ръ Иванъ, Бойчиновъ Михаилъ, Бояджиевъ Асенъ, Бояджиевъ Стефанъ, Гавриловъ Никола, Гашевски Никола, Георгиевъ Георги, Говедаровъ Георги, Данаиловъ Георги, Даневъ д-ръ Стоянъ, Даскаловъ Стефанъ, Деневъ Сѣби Димитровъ, Димчевъ Василь, Дуковъ Иванъ, Ивановъ Запрянь, Йзнетовъ Георги, Казанаклиевъ Георги, Кантарджиевъ Антонъ, Краевъ Костадинъ, Кръстевъ Гето, Лоловъ Господинъ, Лоловъ Сава, Мариновъ Георги, Мартуловъ Алексъ, Мечкарски Тончо, Митовъ Генко, Наумовъ Александъръ, Неновъ Атанасъ, Николаевъ Александъръ, Петковъ Борисъ, Петковъ Петко, Петровъ Никола, Пиронковъ Александъръ, Рангеловъ Раденко, Ризовъ Стойне, Русиновъ Костадинъ, Симеоновъ Иванъ, Славовъ Кирилъ, Софиевъ Христо, Станевъ Митю, Стойковъ Апостолъ, Стояновъ Георги, Ташевъ Димо, Томчевъ Ангелъ, Фенерковъ Петъръ, Христовъ Христо, Цановъ д-ръ Асенъ и Шидерски Едрю)

Съобщавамъ на Събранието, че бюрото е разрешило отпускъ на следнитѣ г. г. народни представители:

На г. Стойчо Георгиевъ — 1 день;
 На г. Александъръ Николаевъ — 1 день;
 На г. Никола Петровъ — 1 день;
 На г. Андрей Икономовъ — 1 день;
 На г. Аврамъ Аврамовъ — 2 дена;
 На г. Иванъ Дуковъ — 2 дена;
 На г. Антонъ Кантарджиевъ — 2 дена;
 На г. Георги Казанаклиевъ — 2 дена;
 На г. Георги Мариновъ — 2 дена;
 На г. Генко Митовъ — 3 дни;
 На г. Михаилъ Бойчиновъ — 3 дни;
 На г. д-ръ Димитъръ Димитровъ — 4 дни и
 На г. Тончо Мечкарски — 7 дни.

Постѣпило е въ бюрото на Камарата питане отъ народнитѣ представители г. г. Запрянь Ивановъ, Илия Добревъ и Трайко Христовъ до г. министра на вътрешнитѣ работи, въ което, като констатирачъ че е билъ нанесенъ побой на първитѣ двама народни представители, Запрянь Ивановъ и Илия Добревъ, отъ органи на полицията, молятъ г. министра на вътрешнитѣ работи да имъ отговори:

1. По чие нареждане става всичко това, щото безъ каквото и да е поводъ да се арестуватъ и биятъ народни представители отъ Работническо-селския трудовъ блокъ;
2. Какви мѣрки е вземалъ и смѣта да вземе г. министърътъ за запазване на депутатския имунитетъ и обезпеча-

ване възможността на трудовите избраници да изпълняват своя депутатски дълг пред своите избиратели и

3. Какви мерки сж взети за наказание на побойниците и сж какво сж наказани?

Постъпило е второ питане от народния представител г. Никола Пждарев до г. министра на финансите, въ което, като констатира, че финансовите власти облагали с двоен акциз нѣкои лозари, пита г. министра да му отговори известни ли му сж тия действия на фискалната администрация и какво ще направи, за да освободи въпросните лозари от неправилното плащане двоен акциз.

Тѣзи две питання ще бждат изпратени на надлежните министри, за да отговорят.

Съобщавам на Народното събрание, че съдебните власти сж поискали да задържатъ под стража народния представител г. Господин Желѣзковъ Лоловъ.

Това искане ще бжде препратено на надлежната комисия, за да даде своето мнение.

Съобщавам на Народното събрание, че комисията по Министерството на правосъдието се е произнесла вече по другите искания на съдебната власт за задържане на нѣкои народни представители под стража. Нейниятъ докладъ ще бжде отпечатанъ, раздаденъ на г. г. народните представители и поставенъ на дневен редъ.

Пристъпваме къмъ първата точка отъ дневния редъ: първо четене отговора на тронното слово — продължение разискванията.

Има думата народниятъ представител г. Янко Сакжзовъ.

Я. Сакжзовъ (с. д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Тая година тронното слово постави три голѣми проблеми за българските политики. Първата отъ тѣхъ е: какво управление, трайно, сигурно, управление, което да даде полетъ на народните сили, ние въ тази малка страна ще успѣемъ да си създадемъ. Другите проблеми сж обикновените проблеми на живота въ новото време — проблемата за стопанското положение на страната и за мира въ нея и около нея.

Първата задача — какво управление ще успѣемъ ние да си създадемъ въ България — е въ голѣма зависимост отъ това, какво управление ни дава управляващата партия. Защото въ една страна, каквато е нашата, управителното тѣло, болшинството на Народното събрание, правителството — то има първата цигулка, отъ него зависи управлението въ страната. Затуй моя задача ще бжде да се спра за малко върху това, какво управление ни дава днешната власт.

За мене, г. г. народни представители, фактътъ на 21 юний 1931 г. — повтарямъ го, може би, за трети пътъ — е отъ голѣмо обществено значение за страната. Не току-така, не изневидѣлица дойде 21 юний. Него го създадоха две разнородни сили. Първата сила е лошото, недоброто, насилственото управление, което царуваше отъ дълги години насамъ. Втората е вътрешната сила на българския избирател, на голѣмата частъ отъ българския народъ, която сила успѣ да се наложи на обществените групи и ръководни партии и по този начинъ да даде въ резултатъ една изборна коалиция, която да се противопостави на управлението на Демократическия сговоръ, а главно на неговите методи на правене избори.

Казвалъ съмъ го и другъ пътъ, повтарямъ съмъ го нѣколко пъти, ще го кажа и сега — не бѣше редно, не бѣше правилно, не бѣше конституционно и парламентарно, дето на Демократическия сговоръ се даде възможностъ да прави и трети пътъ избори. И азъ мога само да се радвамъ отъ все сърдце, че нашиятъ народъ, нашиятъ избирателъ можа да го каже това на всеуслухание. Не бива, не е позволено, не е законно, престъпно е трети пътъ да се дава на едно управление да прави избори, когато се знае, че въ течение на толкова години това управление е посѣгало върху народните свободи. Хубаво направи, отлично направи, честь му прави на българския народъ, на избиратели, че можа това да го каже тъй красноречиво.

Сжко така отъ голѣмо обществено значение е, че този народъ можа, въпреки турените въ ходъ насилия, да дойде тъй многоброенъ предъ избирателните урни, да се доближи до избирателната кутия и, въпреки всички фалшификации, да излъже победителъ надъ едно правителство, което отдавна бѣше изиграло обществената си роля въ страната.

Азъ пакъ казвамъ, че този фактъ е отъ голѣмо значение и не можемъ току-така да го пренебрегваме, когато сждимъ за по-нататъшната дейтелностъ на новото

управление. Че въ блока сж се събрали четири обществени партии, групи, едни отъ други по-разнообразни, че тѣхното сцеление не е било естествено, че въ тѣхното коалиране не е имало единъ сплотяващъ общественъ елементъ, това се знае. Но въпреки всичко народътъ, който не можемъ да смѣтаме, че политично стои на една голѣма висота, успѣ, въпреки туй голѣмо разнообразие, да даде една насока, както на изборната борба, така и да поиска, щото тая насока да бжде запазена и занаяпредъ.

Какъ погледна новата власт на тоя мандатъ, на тоя великъ мандатъ, даденъ ѝ отъ свободно изразената народна воля? За голѣма жалостъ, ще трѣбва да признаемъ, една година и нѣколко месеци следъ завземането на властта, че тоя мандатъ не е изпълненъ добросъвестно, че не е изпълненъ въ тази голѣма частъ, сж която въ този моментъ се занимаваме: да даде на страната едно трайно, едно сигурно управление, въ което народътъ да върва, въ което народътъ въ всичките негови части да бжде сигуренъ, че правата му ще бждатъ добре запазени. Този мандатъ не бѣ изпълненъ. Не бѣ изпълненъ може би затова, че имаме блокъ на четири разнообразни партии; може би затова, че трите отъ тѣзи партии сж били недостатъчно многобройни; може би затова, че отъ дълги години привържениците на тия партии сж били далечъ отъ властта; може би, г. г. народни представители, и затова, че въ страната бушува една нечувана, една небивала друга пътъ стопанска, финансова и всѣкаква друга криза, която тъй или иначе е повлияла на тия партии да не могатъ да изпълняватъ мандата си.

Първото нѣщо, на което ние ще обърнемъ внимание, то е голѣмата бавностъ въ мерките, въ мероприятията на правителството. Но колкото правителството бѣ бавно въ своите мероприятия за заздравяване положението въ страната, толкова то бѣ бързо и пресилено бързо въ смѣняване персонала на управлението. Г. г. народни представители! Говорящиятъ предъ васъ е свидетелъ на 40—50-годишенъ политически животъ въ тая страна; следилъ го е мило отблизо; следилъ го е тъй, както единъ предаденъ на обществената си работа човѣкъ, незаинтересованъ въ едно или друго отношение, може да го следи отблизо. Можемъ смѣло да кажемъ, че въ миналото на тая страна, такова — думата ми липсва — повално, такова едно всеобщо размѣстване на служителския персоналъ ние не бѣхме виждали. Веднага следъ поемането на властта отъ новото управление, въ тая страна, покрай тежачтата на всички кризи за съществуване, се усѣти една нова криза въ всичките части на управлението. Ние имаме единъ многоброенъ служителски персоналъ въ всичките ресори на нашето управление. Можете ли да ми кажете вие, че въ един-кой си ресоръ, въ един-кое си министерство служители сж били спокойни, че утрешниятъ день ще ги заваря на мѣстото имъ, дето сж? Това е единъ голѣмъ въпросъ, едно голѣмо раздвижване на душите, на въртата и най-сетне на достоинството на хората. Ами тѣзи служители, тъй или иначе, бѣха се срастнали съ своите служби; тѣ отъ тѣхъ живѣха; тѣ бѣха дали на тѣзи служби нѣщичко, за да бждатъ тѣ тъй или иначе добре изпълнявани. Вие веднага усѣтихте въ цѣлата страна туй безпокойство. А това, ако погледнете въ министерства, дето има многоброенъ персоналъ — създаде пертурбации въ изпълнението на самите служби. Много пъти се повтаря тукъ — не тукъ толкова, колкото въ печата — че раздвижването на персонала по желѣзниците, телеграфите и пощите е създавало, е причинило и катастрофи. Азъ нѣма да отида до тамъ, да казвамъ, че непосредствено това е повлияло за катастрофите, за нередовностите, но състоянието на духовете у хората, у служителите има влияние. Единъ такъвъ тънъкъ механизъмъ, какъвто е механизъмътъ на държавните желѣзници, където се работи съ минути и секунди, такъвъ единъ деликатенъ механизъмъ не е могълъ да устои и туй безпокойство на душите не е могло да не се отрази на изпълнението на службите. Туй възражение ще направя на онова официално възражение, на онова официално обяснение, което ни се даде навремето отъ службата по желѣзниците. На това трѣбва да обърне внимание и ръководителътъ на това министерство, и всички ония, които защищаватъ тая теза — че не промѣната на персонала е създавала нередовностите. Възможно е самите тѣ лично да не сж били тъй или иначе виновни, но цѣлата атмосфера, въ която тѣ сж имали да се движатъ, е създавала това положение. Азъ не си поставямъ за целъ да се спирамъ на отделни подобни случаи, но азъ вземамъ тоя случай като характерна черта, която изтъква като какво е било състоянието на духовете и на умовете, което се е създавало въ срѣдата на служащите, когато новото управление пое властта. Вземамъ за примѣръ Министерството на желѣзниците, но вие можете да вземете и Мини-

стерството на търговията, индустрията и труда. Ние знаем, че и там стана всеобщо промѣнение на работния персонал. Ние знаем и други една области, други министерства, дето става същото нѣщо — така, напр., Министерството на правосъдието, Министерството на външните работи.

Д. Ачковъ (нез): Тамъ това си има причината и така си става.

Я. Сакжзовъ (с. д): За Министерството на външните работи, предупреждава ме г. Ачковъ, това се знае; донѣкъде разбираме смѣната на главните изпълнители на външната политика — окръжни управители, дори и околийски началници; българският животъ е такъв, какъвто е. Но какво да кажемъ за смѣната на низшия персонал, на персонала, изпълняващ волята, безпрѣкословната воля, дадените заповѣди? Та служещиятъ отъ низшия персоналъ е човѣкъ, който би трѣбвало да бѣде сигуренъ въ съществуването си, за да изпълни една заповѣдъ най-добросъвестно. И ето че и тия низши чиновци сѣ били също така подложени на единъ такъв смутъ, на една такава суматоха въ тяхното съзнание.

Г. г. народни представители! Не би имало нужда повече да говоримъ по тоя въпросъ, за да можете да си направите заключение, като какъвъ политически резултатъ даде такава едно отношение на новото правителство къмъ служителския персоналъ въ цѣлата страна. Вънъ отъ това, че на хиляди се създаде едно ново смущение на духа, едно ново възпиране на тяхните занятия, вънъ отъ това, гдето се попрекнаха и самите служби, но и самиятъ смутъ, който бѣ създаденъ въ обществото, бѣ доста голямъ — толкова голямъ, че ние не можемъ да кажемъ, че правителството, новото управление е постигнало разумно, когато е пристѣпило къмъ промѣната на служещия персоналъ.

Нѣкои отъ васъ ще ми кажатъ, че това още не характеризира управлението на една страна, че това не характеризира начина на управлението. Но, за голѣма жалостъ, дойдоха едни такива обществени събития, въ които се прояви и точно оня моментъ отъ управлението на страната, който е най-важенъ за дадения случай. Ние имаме орѣховския изборъ. Въ орѣховския изборъ ние видѣхме — що? — наново да се проявятъ ония негодни начини на действие, каквито ние осѣждахме въ миналия режимъ.

Д. Влаховъ (з): Тамъ се увеличиха гласовете на широките социалисти, защото имаше свобода.

Я. Сакжзовъ (с. д): Това какво означава — че сѣ увеличили гласовете на широките социалисти? Тѣ може да се увеличатъ, но може и да се намалятъ. Но фактитъ сѣ такива и тѣ характеризиратъ кого; социалиститъ ли, оппозицията ли? Тѣ характеризиратъ онѣзи, които правиха изборитъ — управлението, а управлението се компрометира отъ едни такива избори, защото тѣ ни показватъ докъде сѣ въ състояние да отидатъ и новитѣ управляващи, когато ще искатъ да прокаратъ единъ свой кандидатъ въ изборитъ. Това е характерното. Това ние нѣма да отречете. И какъ бихте могли да отречете, когато ние сте едни просвѣтени народни представители, когато ние знаете какъ действуватъ правителствени методи въ време на избори върху състоянието на духовете?

Този е единъ случай, най-важниятъ, най-остриятъ, но има и други такива случаи, по-маловажни, дето същитѣ методи въ една по-друга форма се проявиха.

Г. г. народни представители! Ние не сме дошли още до едни по-големи обществени събития — законодателни избори, гдето да видимъ напълно характеристиката на правителството. Но ние имаме единъ-два случая тукъ близичко до насъ, въ София. Ние видѣхме какъ се правятъ политически събрания. Г-да! Ние видѣхме какъ се борятъ две фракции на едно и също управление, не две партии, а две фракции на една и съща партийна група; ние видѣхме чудовищното събитие предъ Градското казино, където, да ви кажа, видѣхме едни сръдства на въздействие, които мислѣхме, че сѣ вече погребани. Тѣзи сръдства ги виждахме преди 40—50 години въ Варна, въ Шуменъ, въ Разградъ. (Възгласа отъ земледѣлцитѣ)

А. Буковъ (з): Това, що стана предъ Казиното, избори ли бѣше? Нали приказватъ за избори?

Т. Тонковъ (з): Какво ви интересува една вътрешна организация въ една организация?

И. Василевъ (з): Въ Сливенъ, напр., да сте ги виждали?

Председателъ: (Звъни)

Я. Сакжзовъ (с. д): Азъ бихъ искалъ да чуя вашитѣ въпроси. То не бѣше въ време на избори.

Б. Ецовъ (д): Молимъ да обърнете внимание на уводната статия въ в. „Народъ“ отъ днесъ. Тя говори за онова, което става въ вашитѣ сръди и е една много добра характеристика. Ако това става у васъ, другаде може да става малко повече.

Я. Сакжзовъ (с. д): Ние сме отъ твърде чувствителните общественици и нѣкой път нѣщо, което вътрешно ни закачи, смѣтаме, че трѣбвало би да му дадемъ изразъ. Ние можеме и да не му дадемъ изразъ. Но това е отъ такова тънко, деликатно естество, че би могло и да не се помене за него. Но да излизате вие съ желѣза да биете противниците си, нѣщо, което го е имало едно време — както, напр., циганитѣ едно време бѣха въоръжавани съ желѣза, както, напр., тукашни общински служещи биваха въоръжавани съ чепеници и т. н., за да нападнатъ противниците си — това е характерно, това е нѣщо, което...

Т. Бошнаковъ (з): Г. Сакжзовъ! Забравихте ли шпичъ командитъ на 9 юний? Забравихте ли избиванията? Забравихте ли, че вашата партия участвува въ единъ превратъ, въ който се избиха толкозъ много хора безъ съдъ и присѣда?

Я. Сакжзовъ (с. д): Вие говорите за г. Казасовъ?

Т. Бошнаковъ (з): Ние говоримъ, че широкитѣ социалисти участваха въ единъ превратъ, който е позоръ за една партия, претендираща за право.

Я. Сакжзовъ (с. д): Г. Казасовъ е отдавна извънъ нашата партия. Наши хора не сѣ участвували въ този превратъ

Отъ земледѣлцитѣ: А-а-а!

Я. Сакжзовъ (с. д): Позволете. Ние имаме единъ отговоръ, даденъ предъ цѣлия български свѣтъ.

Т. Бошнаковъ (з): Въ Шуменъ цѣлата партия на широкитѣ социалисти участвува въ преврата. За окръженъ управител следъ 9 юний бѣше назначенъ широкъ социалистъ. Отъ него азъ бѣхъ арестуванъ и битъ.

Я. Сакжзовъ (с. д): Вашето управление тогава бѣ повдигнало повсемѣстно възмущението на българина. (Ржкоплѣскания отъ лѣвицата. Възгласа отъ земледѣлцитѣ)

Т. Бошнаковъ (з): Тодоръ Димитровъ отъ Шуменъ числи ли се въ вашата партия? Той бѣше окръженъ управител въ Шуменъ, когато се вършеха издевателства и убийства. Той и сега се числи въ вашата партия.

Я. Сакжзовъ (с. д): Г. председателю! Нека господата иматъ търпение, тия господа, които ние сме търпѣли въ управлението години наредъ.

Т. Бошнаковъ (з): Вие носите еднакво съ Цанкова отговорностъ за 9 юний.

Председателъ: (Звъни)

Я. Сакжзовъ (с. д): Ако ние не произхождахте отъ оная мила и скъпа за насъ народна сръда, ние щѣхте да ни видите въ първитѣ редове. (Възгласа отъ земледѣлцитѣ)

Председателъ: (Звъни) Моля, г-да, азъ имамъ назначението тукъ да запазя свободата на оратора. Недейте пререкава!

Я. Сакжзовъ (с. д): Но ние не направихме това само заради милия земледѣлски народъ, който ние скѣпимъ толкова же, колкото и вие.

С. Мошановъ (д. сг): (Къмъ земледѣлцитѣ) Нали следъ 9 юний бѣхте въ желѣзния блокъ?

Т. Бошнаковъ (з): Какво значение има това?

С. Мошановъ (д. ст): Прескрипция.

Т. Бошнаковъ (з): Ние простихме отдавна.

С. Мошановъ (д. ст): Е, защо се възмущавате?

К. Пастуховъ (с. д): (Към Т. Бошнаковъ) Вие хвърляхте хора въ Шуменския затворъ, и ние защитихме една права кауза противъ вашия режимъ.

И. Василевъ (з): (Към К. Пастуховъ) Не бѣше ли ти, който избѣ работниците? Ти ли ще приказвашъ сега?

К. Пастуховъ (с. д): Ние защитихме една права кауза срещу вашия режимъ.

И. Василевъ (з): Каузата на Сговора! (Глъчка)

Председателъ: (Силно звъни)

К. Пастуховъ (с. д): (Към земледѣлците) Вие не сте способни да се възмущавате. Вие вървите заедно съ тяхъ.

Председателъ: (Силно звъни)

К. Пастуховъ (с. д): Защо? Защото тѣ ви водятъ. Вие вървите днесъ съ тѣзи, които наричатъ шпицъ-команди ютъ 9 юний.

Председателъ: (Звъни)

К. Пастуховъ (с. д): Тѣ бѣха противъ вашия режимъ, който бѣше се отклонилъ отъ принципитѣ на законността и демокрацията.

Председателъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да!

И. Василевъ (з): Кажете за Вашето окръжно, г. Пастуховъ!

Председателъ: (Звъни) Моля, г-да.

Я. Сакъзовъ (с. д): Увѣрявамъ ви, г. г. народни представители, че не бихъ се докосналъ до тия болезнени струни, ако това не бѣше ми потрѣбно за една голѣма мисль, която е обща на българския гражданинъ-избирателъ, за да мога да ви посоча, за да ви убедя, че тия единични прояви въ едногодишното ваше управление хвърлятъ една голѣма сѣнка върху надеждитѣ, които възлагаме на едно ново управление, излѣзло отъ едни свободни избори. Ако не бѣше скѣпа за менъ тая мисль, азъ не бихъ се докосналъ до миналото, защото отъ миналото не съмъ искалъ да черпя доводи, за да оборвамъ противника си отъ сегашното. Сегашното, днешното, моментното, вчерашното и утрешното — това е, което е скѣпо за насъ. Миналото ще ни даде само едно освѣтление. Азъ вѣрвамъ това оценяване да е и вашето, а именно, че така не бива да бѣде. Следователно, ще бѣде погрѣшно, ако не изискваме отъ васъ, щото тази обществена сила, която ви дадохъ изборитѣ, да я турите въ действие, за да се нареди и у насъ едно управление, на което всички да вѣрваме, на което да възложимъ задачитѣ за оздравяване на нашия политически животъ.

Азъ ще се повърна къмъ края на моята речъ къмъ този голѣмъ и жизненъ въпросъ за всички български граждани, и затуй ще премина къмъ втората задача, която е поставена предъ българския народенъ представителъ — задачата, проблемата за стопанското възобновяване, за стопанското повдигане на българската земя, на българския гражданинъ. Като чуete това, което ще кажа въ това отношение, вие ще ми дадете право, ще ми дадатъ право и ония, които сѣ отъ опозицията. Вие, новото управление, ваварихте тукъ едно особено положение, на което вие не сте майстори. И ето защо изказаната по-рано отъ мене мисль придобива още по-голѣмо значение. Вие въ политическата областъ имате една девствена почва, имате задъ себе си 650-тѣ хиляди гласа на българскитѣ избиратели; вие имате пометено едно насилническо управление, вие имате предъ себе си възбудени надеждитѣ на цѣль единъ купителъ за правда и свобода народъ. Въ областта, обаче, на стопанската дейность на българскитѣ граждани вие, както и всички ние, ваварихме едно положение, което не е създадено всецѣло отъ миналото управление — нито отъ него, нито отъ по-раншното.

Вие имате възможность тукъ да чуete отъ три мѣста доста съществени разсѣждения. Ние чухме едната страна на правителството, земледѣлскитѣ оратори, ние чухме г. Буровъ отъ страна на миналото управление, чухме и г. Александъръ Цанковъ, сѣщо отъ страна на миналото управление. Какъ погледнаха тѣ — правителството и опозицията — на това положение, какъ го оценяватъ тѣ? И еднитѣ, и другитѣ се мѣчатъ да ни посочатъ изходи. Ше ми позволите и на мене да се поспра повечко върху това, за да видимъ, първо, какво е това положение, второ — какъ се отнасяме ние, българскитѣ общественици, къмъ него, и трето — какъвъ изходъ вѣроятенъ, мислимъ може да има отъ това положение.

Стопанското състояние на нашата страна сега — ясно е за всички — е много отегчено, вследствие на голѣмитѣ промѣни, станали презъ времето на нашата малка балканска и голѣмата европейска войни въ Европа и въ свѣта, гдето се измѣниха условията на стопанското съществуване. По-рано ние живѣхме съ износа на нашитѣ храни. Отъ тѣхъ ние повдигаме и занаяти, и търговия, и индустрия. Интелигенция, работничество, занаятчийство, търговия — всичко живѣ отъ износа на нашитѣ храни и — презъ единъ известенъ краткъ периодъ — отъ износа на наши фабрики. Това положение се измѣни коренно въ последнитѣ години. То се измѣни благодарение на това, че земледѣлскитѣ страни въ свѣта станаха много, че индустриални страни започнаха да създаватъ свое земледѣлие; то се измѣни благодарение на това, че новитѣ машинарии се вмѣкнаха въ земледѣлието и създадохъ почти на безценица зърнени храни. Маса земледѣлски произведения бликнаха отъ всѣкъде отъ свѣта и нашитѣ земледѣлски произведения станаха безценни.

Г. г. народни представители! За този процесъ никой отъ насъ не е виновенъ, никой отъ насъ не е отговоренъ. Ако има нѣкаква отговорность, тя се състои въ това, че ние би трѣбвало навремето, когато се започна тоя процесъ, да си вземемъ нашитѣ мѣрки, за да не се намѣримъ въ последния часъ предъ едно положение на отчаяние. Азъ тукъ чухъ думи на отчаяние, азъ чухъ и надежди, но нито отчаянието би трѣбвало да бѣде всеобщо, нито нашитѣ надежди трѣбва да бѣдатъ прѣкомѣрни, защото сѣ едни праздни надежди, че отъ нѣкъде ще дойде изходътъ. Ние можемъ наново да се излѣжемъ твърде много.

Какво е сега положението на нашата страна? Ние нѣмаме голѣмо земледѣлско производство. Нашитѣ занаяти спятъ, нашитѣ търговия и индустрия — сѣщо. Работничество съ хиляди стои безъ работа; интелигенцията е попълнила всичкитѣ служби. За едно мѣсто чакатъ стотина души. Всичкитѣ служби на нашата страна сѣ попълнени. При туй положение какъвъ изходъ може да има за нашата страна? За жалость, на тоя въпросъ ние не получихме тукъ — макаръ и да сме на края на дебатитѣ по отговора на тронното слово — особени освѣтления. Тия освѣтления трѣбваше да ни бѣдатъ посочени най-първо отъ онѣзи, които сѣ начело въ управлението. Това, което искаме ние, не е праздно. Каза се, че вие свирите първата пигулка, вие сте отговорнитѣ, вие ще посочите пѣтицата. Но ще въразите: ние ги посочваме въ законопроектитѣ. Далечъ отъ действителността сѣ законопроектитѣ. Проектитѣ, както и вашитѣ изявления, вървятъ по повърхността; тѣ се движатъ отгоре надъ явленията; тѣ не закачатъ причинитѣ, сѣщността; тѣ не помагатъ да се измѣни положението; тѣ залъгватъ себе си. Вашитѣ проекти, както и вашитѣ изявления, всичко това, което вие говорите въ печата на хиляди езици, то не закача живота дълбоко; то едва-едва се докосва до него. А животътъ изисква, чака отъ васъ. Азъ не видѣхъ представителя на правителството да излѣзе да ни даде тонъ на дебатитѣ по тѣзи въпроси. Това трѣбваше да бѣде направено. Ние о него щѣхме да се уловимъ, не като образецъ, но като единъ ръководителъ, за да посочимъ дефектитѣ, ако има такива.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя Н. Шоповъ)

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Кога по отговора на тронната речъ най-напредъ сѣ говорили министритѣ? Азъ не зная туй. Първъ пѣтъ го слушамъ туй.

Я. Сакъзовъ (с. д): Шомъ тѣй казвате, г. министъръ-председателю, . . .

Министъръ-председател Н. Мушановъ: Тѣй е редътъ.

Я. Сакъзовъ (с. д): . . . Вашиятъ отговоръ е сѣщо такъвъ, каквито сѣ и Вашитѣ изявления.

Министър-председател Н. Мушановъ: Вие сте 30 години тукъ; азъ искамъ да ми посочите случаи, гдето министри първи сж говорили по отговора на тронното слово.

Р. Василевъ (д. сг): Той иска да каже „представителъ“ на правителството.

Министър-председател Н. Мушановъ: Ако е така — извинявамъ се, не съмъ го разбралъ.

Я. Сакжзовъ (с. д): Точно това. Нима г. министър-председателътъ не разбира, че азъ не искамъ отъ него той да говори, или единъ отъ министритъ, но да излъже портъпаролътъ — този, койго ще изрази мнението на правителството, и да каже: г. г. народни представители, въ този пътъ ще вървимъ ние, следвайте ни, или оборвайте ни. А сега ние се мжчимъ — г. Буровъ се мжчеше, г. Цанковъ се мжчеше, земледѣлскиятъ представителъ г. Енчевъ се мжчеше — да набележимъ пжтищата за изходъ. Какви сж тия пжтища, които ни посочвате вие, отъ страна на правителството?

Министър-председател Н. Мушановъ: Тронната речъ я имате Финансовитъ, стопанскитъ, международнитъ, всички въпроси сж засегнати. Азъ чакамъ вие да ни критикувате, да ни покажете пжтищата. Тронната речъ не е само една книга безъ съдържание. Какво приказвате Вие!

Я. Сакжзовъ (с. д): Тия пжтища, които ни посочва правителството, тж сж . . .

Министър-председател Н. Мушановъ: Добри или лоши — кажете ги.

Я. Сакжзовъ (с. д): . . . отъ времененъ характеръ, тж зачатъ само едната страна.

Азъ чувамъ отъ всички земледѣлски оратори: „Намалете задълженията, ако не можете да ги унищожите; направете евтини продуктитъ“. Това чувамъ отъ тжхъ. „Икономии направете“ — и това чуваме. Но това сж отрицателни искания. Да искамъ да се намалятъ задълженията на селянитъ, ние ще трѣбва да намалимъ и задълженията, които имъ налага държавата. Можете ли това? Да започнемъ отъ тамъ. Ако искате да облекчимъ положението на страната, ще трѣбва да облекчите задълженията, които държавата налага на гражданитъ, на нашето население. Сте ли въ състояние да направите туй? Правите ли го действително? Ето единъ въпросъ. И азъ бихъ искалъ да видя икономии. Направихте ли вие такива? Да, направихте: отъ всички чиновници вземахте по 10%. Депутатитъ оставихте. Защо оставихте депутатитъ — кажете ми?

П. Попивановъ (з): Защо и Вие гласувахте?

Я. Сакжзовъ (с. д): Защо оставихте министритъ да иматъ две заплати: да иматъ и като депутати, да иматъ и като министри заплати? Какъвъ смисълъ има, г. министър-председателю, Вашето положение? Та Вие сте ръководителъ на Парламента. Да, затуй Ви се плаща като на министър-председателъ; всичко Ви се дава: и представителни, и всичко.

Министър-председател Н. Мушановъ: Народнитъ представители взематъ паритъ, а азъ съмъ кривъ!

Я. Сакжзовъ (с. д): Защо вие, депутатитъ, не се съгласихте да се намалятъ тия възнаграждения?

Б. Еповъ (д): Вие защо не си намалихте дневнитъ доброволно? Отъ толкова време сте депутатъ — какво богатство имате?

Я. Сакжзовъ (с. д): Такава сантиментална адвокатщина не минава! Едно време г. Борисъ Вазовъ направи единъ такъвъ гафъ и на третия день се върна пакъ назадъ.

П. Попивановъ (з): Г. Сакжзовъ! Защо ще демагостуваме? Отъ онзи край (Сочи лѣвицата) до този край (Сочи дѣсницата) мълкомъ приехме депутатскитъ дневни. Да признаемъ предъ обществото онова, което признаваме въ себе си!

Д. Нейковъ (с. д): Не е истина това. Въ комисията ние поддържахме намаление на депутатскитъ дневни. И сега поддържаме това намаление. Още тая вечеръ можете да гласувате намаление на депутатскитъ дневни.

П. Попивановъ (з): Вие, г. Нейковъ, когато получавате дневнитъ си, обърнахте се къмъ насъ и казахте: „Не стигатъ!“ Не е ли истина това?

Д. Нейковъ (с. д): Само демагостувате!

П. Попивановъ (з): И азъ съмъ за намаление на депутатскитъ дневни, обаче тж бѣха приети общо отъ всички — отъ крайната лѣвица до крайната дѣсница.

Председателствуващъ Н. Шоповъ: (Звъни)

Д. Нейковъ (с. д): Има политика на правителството, има и Парламентъ. Тази вечеръ още дайте да гласуваме намаление на депутатскитъ дневни! Защо се криете задъ Парламента?

Председателствуващъ Н. Шоповъ: (Звъни)

Министър д-ръ А. Гиргиновъ: Г. Сакжзовъ е билъ министъръ и едновременно е билъ депутатъ. Да обясни получавалъ ли е тогава депутатски дневни?

А. Буковъ (з): И защо още не си е платилъ кжщата?

Министър-председател Н. Мушановъ: Оставете тѣзи въпроси.

Я. Сакжзовъ (с. д): Г. г. народни представители! Пакъ ще искамъ отъ васъ да погледнете малко по-високо и на тая моя бележка, защото тя не е сжществената. Тя е само характерна и за министритъ, и за насъ, депутатитъ; тя е характерна и за тия отъ насъ, които сж и пенсионери и въ сжщото време получаватъ и депутатскитъ си дневни. Като искамъ и искате да правимъ икономии, дайте да ги направимъ малко по-основно и по-прилично. Туй искахъ да кажа. Това е една частъ отъ ония икономии, които ние можемъ и трѣбва да направимъ.

Азъ преминавамъ по-нататкъ и казвамъ: нашата страна е задължнѣла къмъ свои кредитори на Западъ. Както и другъ пътъ съмъ ималъ случай да говоря по това, и сега азъ ще настоя предъ всички васъ, че решително нищо не ни прѣчи днесъ въ международнитъ ни отношения ние да намалимъ нашитъ плащания отъ 50% на 75%, поради невъзможността на държавата да издържа себе си, поради невъзможността на държавата да плаща на своитъ служители. Държавата е длъжна и въ туй отношение да каже ясно и открито на своитъ кредитори: „Не можемъ да плащаме, не можемъ, и това е! Заповѣдайте да провѣрите. Ние дължимъ 2 милиарда лева, може би, на нашитъ чиновници. Ние не можемъ да живѣемъ отъ залъка на чиновничеството. Вие спирате ония източници, митата и пр., отгдето ние вземахме, за да плащаме на нашето чиновничество“. Това може да се каже и това ще подеиствува. Днесъ въ Европа, въ свѣта иматъ вече понятие и разбиратъ какво значи „нѣмаме“. И тамъ иматъ разбиране, кога единъ народъ не може да отиде по-долу въ ограничението на своитъ нужди; това ще се разбере. И тамъ вие ще трѣбва да настояте. Това е една повеля, излизаща отъ разбиранията на българския общественикъ; това може да се направи, стига да има добра воля отъ страна на правителството. Правителството ще трѣбва да намѣри случая, възможността да направи това, да бжде послушано тамъ, за да бжде издействувано това облекчение. А ние какво правимъ? Ние току пращаме делегации, ходимъ съ портъоритъ да се съветваме, да търгуваме, да намаляваме, когато, г. министър-председателю, много по-прилично ще бжде портъоритъ да дойдатъ тукъ, за да видятъ какво е положението. Тукъ трѣбва да ставатъ преговоритъ. Не малко хиляди отиватъ за тия делегации, не малко хиляди се прѣскаатъ по това шетане до Женева и назадъ, на което резултатитъ не се виждатъ.

В. Янакиевъ (нац. д): Пишете имъ едно писмо да дойдатъ!

Я. Сакжзовъ (с. д): Това трѣбва да бжде направено. Това сж, тжй да кажа, отрицателнитъ страни.

Къмъ тжхъ би трѣбвало да добавя и още нѣщо. Много ми е приятно, че г. министърътъ на войната е тукъ.

Министър-председател Н. Мушановъ: Позвовете ми една дума, понеже въпросътъ, който повдигате, е много сериозенъ.

Я. Сакжзовъ (с. д): Моля, кажете

Министър-председател Н. Мушановъ: Направили ли сте си сметката, ако кажемъ днесъ да не плащаме нищо по външните си задължения, какво ще даде туй на България! Отъ 91 милиона лева, които плащаме въ чужбина, днесъ плащаме само 35 милиона лева. Всичките репарации, които не плащаме, и тия 50%, които оставатъ блокирани, ние ги употребяваме за нашите бюджети. Тъй че, ако днесъ речемъ нищо да не плащаме къмъ чужбина, ще се облекчимъ месечно съ 35 милиона лева. Това е фактическото положение. А тия 35 милиона лева, за жалостъ, не могатъ да достигнатъ за изплащане на чиновническите заплати.

Я. Сакжзовъ (с. д): Колко плащаме на месецъ?

Министър-председател Н. Мушановъ: 35 милиона лева месечно плащаме въ чужда валута къмъ чужбина?

Я. Сакжзовъ (с. д): А на чиновниците колко се плаща?

Министър-председател Н. Мушановъ: На чиновниците плащаме надъ 220 милиона лева месечно.

Я. Сакжзовъ (с. д): Значи, безнадеждно е нашето положение, г. министър-председателю!

Министър-председател Н. Мушановъ: Безнадеждно е нашето положение, но трѣбва да говоримъ сериозно, знаейки цифрите! И ако има въпросъ, на който трѣбва да се спремъ да говоримъ сериозно, то е тъкмо този въпросъ. Азъ не съмъ изложилъ съ оптимизъмъ положението на страната въ тронната речъ. Напротивъ, посочилъ съмъ истината тъй, както е. И азъ искамъ така да се дебатира. По-важенъ е въпросътъ, че платежните способности на нашия народъ сѣ изчерпани, и ние не сме въ състояние да покрѣваме нашите външни и вътрешни задължения.

С. Ивановъ (раб): Отде да вземемъ да платимъ — на босия царвудитъ ли?

Министър-председател Н. Мушановъ: Оставете вашите клишета, когато се говори сериозно.

С. Ивановъ (раб): Никакви клишета. Народътъ нѣма нищо.

Министър-председател Н. Мушановъ: Искамъ да Ви опровергна мисълта, г. Сакжзовъ, че ние не сме заявили въ чужбина, че не можемъ да плащаме. Мога да Ви увѣря, че въ чужбина познаватъ положението ни, да не кажа по-добре отъ насъ, но го познаватъ такова, каквото е.

Я. Сакжзовъ (с. д): И при все това искатъ отъ насъ да плащаме!

Министър-председател Н. Мушановъ: И Финансовиятъ комитетъ, констатирайки, че положението ни е влошено, дава препорѣки. Защото Обществото на народите — толкова пѣти съмъ го казвалъ — не е въ състояние да решава. То дава препорѣки и казва: „Споразумѣйте се съ портѣоритѣ“. Затуй не отъ капризъ отива министърътъ на финансите да третира съ портѣоритѣ, а за да се дойде до споразумение съ тяхъ. И азъ се надѣвамъ, че ние ще имаме облекчение въ това отношение. Азъ смѣтамъ, че българскиятъ народъ е единенъ въ това отношение.

Н. Падаревъ (д. сг. Ц): Основателно ли смѣтате това?

Министър-председател Н. Мушановъ: Предъ видъ на положението, смѣтамъ, че е необходимо да става това. Азъ се лаская отъ надеждата, че ще бждемъ единни. Азъ виждамъ, че всички сѣ загрижени и мисля, че въ това отношение този пѣтъ ще сме единни като народъ.

Я. Сакжзовъ (с. д): Не остава, значи, нищо друго по този пунктъ, освенъ правителството да заяви, че вече и 50% не можемъ да даваме и да иска намаление. На 75% ли ще бжде намалението, ще видите, но надолу трѣбва да се върви. И гласътъ, който повдигамъ азъ отъ тази трибуна, не е за друго, освенъ да ви насърча въ това направление. Защото навсѣкѣ, въ всичките слоеве на обществото, и у депутатите мнението е такова, че трѣбва да се настоява за едно намаляване на плащанията.

Азъ бихъ искалъ да се докосна и до нашите военни разходи. Бихъ искалъ г. военниятъ министъръ да не ни разбира криво, че ние и въ тая областъ, въ областта на военните разходи, бихме искали отъ него дълбоко да се

възре и да види какви икономии ще може да направи. При днешното общо положение въ Европа, ние смѣло можемъ тамъ да намалимъ нашите разходи. Вие, специалистите по военното дѣло, което го носите отъ 50 години насамъ въ нашата страна, ще ни кажете де и какви икономии могатъ да се направятъ. Въ комисията по военните работи ние можемъ да ви посочимъ отъ къде и какви значителни икономии бихте могли да направите.

Министъръ генералъ-лейтенантъ А. Кисъвъ: Бихъ искалъ да ми посочите, какъ ще помогнете на Военното министерство да излѣзе отъ това положение, въ което се намира по отношение на своята материална подготовка. Това искамъ да ми посочите, а не да ми искате намаления.

Я. Сакжзовъ (с. д): Въ военната комисия ще разговаряме по този пунктъ.

Г. г. народни представители, казахъ, че това е отрицателната страна — кое да намалимъ.

Сега преминавамъ къмъ въпроса за повдигане на стопанството. Смѣта се отъ нѣкои изъ срѣдата на народното представителство, че ще се повдигне стопанството, ако намалимъ задълженията на нашето земледѣлско население. Г. г. народни представители! Лесно е да намалимъ задълженията на селското население, но какъ ще му увеличите приходите, какъ ще повдигнете народното стопанство? Намаляването задълженията ще се отрази зле върху другите части на населението. Намалихте вече задълженията къмъ частните лица, искате да преминете и къмъ намаляване задълженията къмъ Земледѣлската банка и къмъ другите обществени кредитни учреждения. Много добре ви се каза, че съ това ще ударите спестяванията, които сѣ и земледѣлски, и занаятчийски, и на интеллигентни, и на чиновници. Това е възможно да стане, ако държавата може да поеме известни задължения, за да не се накърни кредитътъ и значението на Земледѣлската банка. Тогава това може да стане, но иначе това би било едно рискувано дѣло.

Но, г. г. народни представители, какъ ще увеличите приходите на нашето население, когато земята на нашето земледѣлско стопанство е разкъсана, когато въ него не може да ставатъ ония усѣвършенствувания, които има въ другите страни? Съ същия трудъ, който полага сега нашиятъ селянинъ, при нѣмането достатъчно добитѣкъ и достатъчно наторяване, не ще може да изкарва занаяпредъ повече отъ това, което изкарва сега.

И колкото по-малки ставатъ стопанствата, толкова по-нерентабилно става нашето земледѣлие. Опази вечеръ ние чухме г. проф. Цанковъ да ни говори, че у насъ могло два пѣти и три пѣти да се увеличи рентабилността на нашето земледѣлско стопанство.

А. Ц. Цанковъ (д. сг): Производителността, не рентабилността.

Я. Сакжзовъ (с. д): Вѣрно е, че тая производителностъ може да бжде само увеличена, но само при едно събиране на земята и при механизацията на производството. Инакъ по никой начинъ вие не можете производителността на дребното земледѣлие, такава, каквато е сега, да я повишите. А държавата е ли готова да даде примѣръ, да даде образецъ за едно събиране на земята? Е ли тя готова да механизира известни части отъ нашето земледѣлие? Ние бихме искали тукъ да се поеме ангажментъ. И само ако тя поеме този пѣтъ — пѣтя на събиране земята и на механизацията на производството, тогава ние можемъ да се надѣваме на едно увеличение доходността на нашата земя.

А. Буковъ (з): Тогава нищо нѣма да излѣзе. Тя е праздна работа.

Я. Сакжзовъ (с. д): Г. г. народни представители! Възможно е на нѣкои да имъ се вижда това непостижимо, възможно е нѣкои това да го мислятъ за фантазия. Но ако вие смѣтате нашата страна да върви въ своето стопанство напредъ, азъ бихъ искалъ отъ васъ да чуя — защото моите отговоръ е готовъ — по кой пѣтъ вие смѣтате това да стане. Ние посочваме единъ пѣтъ. Той е този: държавата да даде примѣръ на по-големите стопанства за доброволно коопериране, за механизация за изработване на по-добри земледѣлски продукти. Това може държавата да го направи. Както ние въ предишните години създавахме образцови ферми, така ние ще трѣбва да създадемъ и тѣзи социални ферми — едно събиране на земята и едно механизация на производството. Тогава ние можемъ да се надѣваме на едно преуспѣване въ нашето земледѣлие.

Същата политика трябва да се следва и в областта на занаятите. Нашето занаятчиство е разнебитено, то не може да живее, то умира. Сега имаме вече намаляване на занаятчийските стопанства с десетки хиляди, но и намаляване, такива каквито са, те се самоунищожават, те не могат да поддържат семейства от трима-четирима члена. Там трябва държавата да се намеси. Ние говорим за нови времена, които са настъпили, говорим за нови методи. Вамъ ви го каза оня ден и г. проф. Цанковъ, че едно ново време настъпва, че нови методи са нуждни и т. н. Кои са тия нови методи, ако не тези, които азъ посочвамъ? Само ако те бждатъ вмъкнати в занаятите, тогава ние можемъ да имаме едно занаятчиство, което да произвежда с радост и да могатъ неговите продукти да се консумиратъ отъ земледѣлското и градско население.

Проблемата за икономическото възстановяване на нашата страна, както и да я разглеждаме, отъ която страна и да се доближимъ до нея, има си две страни: първо, облекчаване населението в данъчно отношение, и второ, подпомагане на това население да възприеме новите методи на производство. Проблемата на нашето земледѣлско и занаятчиство стопанства е в новите методи икономически и социални. Ще можете ли вие да ги избѣгнете? Ще видимъ. Но ние ви казваме, че те са предъ васъ, вие сте длъжни да ги поемете и да ги турите в действие.

Трети единъ въпросъ в тази област, на който азъ бихъ искалъ да се спра, е този за българското работничество. Какво е направило правителството за него? Въ миналитъ години българската държава си изработи едно доста напредничаво работническо законодателство. Дълги години то се усъвършенствува и бѣ защищавано отъ самото работничество. Балканската война и голѣмата война нанесоха единъ тежък удар върху работническото законодателство. Миналото правителство си правеше оглушки, когато му се заговореше, че работническото законодателство не се прилага, че 8-часовиятъ работенъ денъ е само на книга, а въ сѣщностъ се работи 10 и повече часа. Азъ бихъ искалъ да чуя отъ г. министра на търговията, промишлеността и труда, какво е направено въ една година време, откакто новото правителство е на власт, за да се измѣни къмъ по-добро съществуващото положение. Ние гѣваме днесъ за днесъ и точното число, приблизителното число на безработнитъ. Правителството не е направило нищо въ тая област. Ние не виждаме действието на Министерството на труда да се е проявило.

Т. Кънчевъ (д. сг. Ц): Чрезъ пакоститъ, които туй министерство създава, се вижда, какво то прави.

Я. Сакжзовъ (с. д): Положителната страна ние не я виждаме. Ние виждаме другата страна, виждаме това, което става въ Перникъ и другаде: едни некрасиви работи, едни прѣстѣпни работи, които добре би било да се разгледатъ въ едно специално заседание въ комисията по Министерството на търговията, промишлеността и труда, или когато се разглежда бюджетътъ на това министерство. За голѣмо съжаление, цѣлото правителство не се смѣта ангажирано въ това, което става въ тая област. И удивително е равнодушието на правителството въ това отношение. Но това е загуба, защото има съперничество между партиятъ, които съставляватъ правителството. Оставятъ всѣка коза да виси за своя кракъ, оставятъ всѣки единъ да върви по направлението, по което е тръгналъ, за да се компрометира. Забравятъ, че има обща отговорност на цѣлото правителство.

В. Янакиевъ (нац. л): Г. Сакжзовъ! Числото на безработнитъ се знае. Вие не сте се интересували. Стига да отидете въ министерството, ще Ви кажатъ колко са безработнитъ. Никакви прѣстѣпления въ мина Перникъ нѣма. Ако има, вие ще кажете поне едно. Трѣбва да знаете, че за безработнитъ се грижи министерството. Не само инспекцията на труда, не само фондътъ за подпомагане на безработнитъ се грижи, но има образувани специални комисии, които се грижатъ за прехраната на безработнитъ. Това, обаче, вие премълчавате. Колкото се отнася до прѣстѣпленията, вие ще трѣбва да ги кажете. Тѣй не бива.

Я. Сакжзовъ (с. д): Ако дойде да ги изброявамъ, азъ ще ви ги изброя.

В. Янакиевъ (нац. л): Едно поне кажете.

Я. Сакжзовъ (с. д): Вие може би не знаете, колко десетки хора стоятъ въ мина Перникъ, безъ да вършатъ каквато и да било работа. . .

В. Янакиевъ (нац. л): И това не е върно.

Я. Сакжзовъ (с. д): . . . колко десетки души си клатятъ краката и взематъ отъ лѣво и отъ дѣсно и, бихъ рекълъ, корумпиратъ и работничество, и гражданство.

В. Янакиевъ (нац. л): Вие приказвате безъ факти.

Я. Сакжзовъ (с. д): Това е грозното, за което разказватъ и за което има данни, че се върши тамъ.

Сега моятъ въпросъ е не толкова за тия прѣстѣпления, колкото за незачитане законитъ въ страната. Има стотици, хиляди безработни и за тѣхъ не се прави нищо.

В. Янакиевъ (нац. л): Имате грѣшка.

Я. Сакжзовъ (с. д): Вие, като едно правителство, излѣзло отъ всеобщото избирателно право, не можете да не обърнете внимание на това, защото вие дойдохте съ тая задача — да спазвате законитъ. Азъ не говоря за групата на Либералната партия, азъ говоря за правителството изцѣло, което пое задачата да помогне на нашия земледѣлецъ, на нашето занаятчиство и на нашето работничество. Г. Александъръ Цанковъ въ своя вестникъ издаде цѣлъ единъ позивъ къмъ работницитъ, а оня денъ, когато говори тукъ, не намѣри и две минути време да се застъпи за това работничество и да каже две думи за него. Чрезъ неговия вестникъ може да се прашатъ залъгалки по адресъ на българското работничество, а тукъ, отъ мѣстото, отъ кѣдето трѣбва да бжде защитено това работничество, не можаха да се кажатъ две думи за него.

В. Янакиевъ (нац. л): И за това ли е виновно правителството?

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Г. Сакжзовъ! По социалното законодателство кой има по-голѣма защита — селянинътъ ли, занаятчията ли или работникътъ?

Я. Сакжзовъ (с. д): Какво защищавате вие сега?

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Кажете, коя друга класа — земледѣлцитъ ли, еснафитъ ли или търговцитъ — е защитена тѣй добре отъ социалното законодателство, както работническата класа?

Я. Сакжзовъ (с. д): Какво ме упрѣквате, когато въ България имаме 100 хиляди души безработни?

В. Янакиевъ (нац. л): Г. Сакжзовъ! Не са 100 хиляди, а са само 26 хиляди, за които правителството се грижи.

Я. Сакжзовъ (с. д): Само 26.000 безработни са записани по предприятията, насърчавани отъ държавата. Но колко е общиятъ брой на безработнитъ въ цѣлата страна? Това вие не казвате.

В. Янакиевъ (нац. л): Всички безработни са записани, и за тѣхъ правителството се грижи. Това вие можехте да го знаете, ако малко поне се интересувате.

Я. Сакжзовъ (с. д): Трета една област, на която азъ ще искамъ да спра вниманието на народното представителство, това са нашитъ отношения съ съсѣдитъ, и дали нашата страна може да се радва днесъ и утре на едни мирни отношения съ съсѣдитъ.

Г. г. народни представители! Благодарение тежкото положение, въ което е поставена Европа, ние можемъ да смѣтаме, че сме турени на завѣтъ и че насъ нѣма да ни закачатъ недоразуменията, борбитъ, конфликтитъ, които ставатъ въ Европа. Но тукъ, на Балканитъ, ние не можемъ да кажемъ, че сме поставени добре, и че нашитъ отношения съ съсѣдитъ са добри. Азъ имахъ случай и по-рано, при разискванията въ комисията по Министерството на външнитъ работи, да заявя, че това, което нашето правителство започна съ отиването на министъръ-председателя въ Анкара, трѣбваше да се продължи въ една конкретна форма, за да се подобрятъ отношенията между България и Турция. Бѣха създадени две комисии, които да изгладятъ съществуващитъ отношения между България и Турция, но тѣзи комисии спрѣха на едно мѣсто, не мръдватъ ни крачка напредъ.

Нѣкой отъ сговориститъ: Съ всички комисии у насъ е така.

Я. Сакжзовъ (с. д): Тържества станаха телеграми се ла-
доха, комплименти се направиха, обаче сношенията между
България и Турция не напреднаха. А въ това отношение
ние бихме могли да искаме от нашата съседна република
едно по-голямо внимание върху конкретни въпроси.

Същото е и съ Гърция. Съ Гърция ние имаме възмож-
ност да подобрим отношенията си. Но, като се намъ-
сиха финансовите въпроси между нас и Гърция, тѣ, за
голяма жалост, затрудниха и нашите стопански отноше-
ния съ нея. Ние чакаме сега да се решатъ всичките фи-
нансови въпроси между България и Гърция, за да можемъ
да пристъпимъ къмъ едно търговско споразумение.

Ако ние къмъ Турция и Гърция сме въ такова едно
замръзнало състояние, не по-добре сме и съ нашата за-
падна съседка — Югославия. Съ Югославия следъ Ньой-
ския договоръ ние не сме били по-добре. Отношенията ни
съ нея като-че нѣма никаква надежда да могатъ да бж-
датъ подобри. Кой е виновниятъ? Азъ бихъ желалъ да
кажа, че ако отъ нашата западна съседка има една голяма
небрежност, едно враждебно отношение къмъ България,
отъ наша страна, обаче, не се върши нищо, за да се из-
бѣгне това враждебно отношение. Напоследъкъ се за-
говори твърде много за едни възможности да се сближатъ
тѣзи две държави — Югославия и България. Говори се
за тъй наречената интегрална Югославия.

Г. г. народни представители! По този голѣмъ въпросъ,
за едно утрешно сближаване между България и Юго-
славия, е много мъчно да се говори днесъ. Мъчно е да
се говори затова, защото у нашата съседка на западъ
нѣма едно управление, което да отразява истинските
стремления на обществените групи, на партията тамъ. До-
когато въ Югославия се задържа едно диктаторско уп-
равление, едно управление на самоволно господарстване,
едно управление, което нѣма поддръжка отъ никакви
обществени елементи — дотогава между България и Юго-
славия не могатъ се води никакви разговори за едно
сближение, за едно споразумяване. Азъ смятамъ, че бъл-
гарското общество е на правъ пътъ, като отказва днесъ-
ва-днесъ да разисква въпроса за една интегрална Юго-
славия. Но ако това е тъй за българското общество, за
нашето правителство въпросътъ стои съвсемъ другоаче:
нашето правителство е длъжно, ще-не-ще, да има сношения
съ Югославия. То е длъжно да поддържа тия сношения
по две причини: първо, поради това, че тя е наша съ-
седка, че презъ нея минаватъ много отъ нашите износни
стоки и, второ, че тамъ живѣятъ близо единъ милионъ
наши еднородци, положението на които за насъ не може
да бжде безразлично.

В. Янакиевъ (нац. л): Югославия отрича, че има у нея
българско малцинство.

Я. Сакжзовъ (с. д): Ние ще трѣбва да поискаме отъ
нашето правителство по-скоро да регулира сношенията си
съ Югославия, да си прати тамъ своя представител. Ние
нѣмаме редовни сношения съ нея. Тия сношения се вър-
шатъ съ единъ инструментъ, съ единъ апаратъ, който не
е достатъченъ нито за насъ, нито за самите тия, които
сж въ Югославия. За насъ трѣбва едно правилно пред-
ставителство тамъ, което, подпомогнато отъ обстоятел-
ствата, да може да повдига въпроса за положението на
нашите малцинства. Нашето правителство отъ тукъ ще
трѣбва да напѣтва по единъ упоритъ начинъ нашия пред-
ставителъ, за да може положението на нашите малцинства
въ Югославия да бжде подобро, да бжде измѣнено.

Ние имаме още една съседка, на северъ отъ насъ —
Ромъния. Въ Ромъния ние имаме едно българско малцин-
ство, което страда двояко: то страда икономически, то
страда и политически, културно. Културно то нѣма доста-
тъчно осигурени права тамъ: малко сж училищата, които
сж му дадени; малко сж свободите, съ които то разполага.
Понеже Ромъния е проявила желание да задоволи своите
малцинства, ние ще трѣбва да искаме отъ нашето прави-
телство да настоя повече, за да може наистина нашите
малцинства да получатъ своите си права. Въ икономическо
отношение нашите правителства иматъ всичко въ ржка,
иматъ решения дори на ромънските правителства, които
ще трѣбва да искатъ да бждатъ турени въ действие. Така
завършвамъ азъ съ третата задача, която предстои на
българското народно представителство — да уреди отно-
шенията ни съ нашите съседи.

Минавамъ на моето заключение. То е, дали ние ще
можемъ да си създадемъ едно управление, което, като

почива върху нашите конституционни свободи, да се
грижи за поминѣка на населението и за мира на Балка-
ните.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Ето единъ ин-
тересенъ въпросъ — да чуемъ Вашето мнение.

Я. Сакжзовъ (с. д): Г. г. народни представители! Азъ
ви казахъ още въ началото, че всѣко едно правителство
има първата роль въ решаването на задачите. Първата
роль, значи, пада на васъ. Но понеже вие още отъ самото
начало значително измѣнихте на надеждите, които бѣхте
възбудили въ срѣдата на населението, то ние ще трѣбва
да подиримъ не вече въ васъ, но извънъ васъ, въ общия
български политически животъ, силите, които ще могатъ
да ни дадатъ това народно управление, което ще може
да поеме съ здрава ръка сѣдбините на българския народъ,
на българското племе. И на тая тема азъ искамъ да кажа
следното нѣщо.

А. Циганчевъ (з): Една отъ тия групи ще бжде вашата!

Я. Сакжзовъ (с. д): Въ тая областъ — казахъ го и по-
рано — вие имате една девствена почва. Вие нѣма какво
да се страхувате нито отъ дѣсно, нито отъ лѣво. Дѣсната
опасностъ гледайте само да не я подхранвате. Правител-
ството на първо мѣсто е отговорно, ако подхранва дѣсната
опасностъ. Реакцията, диктатурата, фашизмътъ — наре-
чете го както щете — може да намѣри подхрана само въ
управлението, което ще ни даде правителството. Ако пра-
вителството може да остане вѣрно на онова, което му
биде завещано на 21 юний, ако то може да запази въ себе
си силите, които българскиятъ избирателъ му вдѣхна, ако
то може да изпълни ролята, която му е възложена, дѣ-
сната опасностъ може да бжде отстранена. Тя ще остане
да съществува по инерция и по подражание — по подра-
жание, защото въ половината Европа се шири фашиз-
мътъ, дѣсната опасностъ, диктатурата. Но тукъ, у насъ, въ
България, по инерция само и по подражание не ще може
дѣсната опасностъ да съществува, ако не намѣри под-
дръжка въ срѣдата на правителството, ако не намѣри въ
управлението подхрана. Ако българските партии, които
съставляватъ правителството, бждатъ толкова късогледи,
че дадатъ подхрана на тази дѣсна опасностъ, тогава тя
ще може да съществува като опасностъ.

Лѣвата опасностъ, обаче, тъй наречената болшевишка
опасностъ, или, както я наричахте по-рано, дружбашката
опасностъ, ...

Д. Ачковъ (нез): Хайде-е!

Я. Сакжзовъ (с. д): ... единниятъ фронтъ между земе-
дѣлско и работническо население, което се води отъ Ко-
мунистическата партия, подкрепена и отъ Независимата
работническа партия, лѣвата опасностъ, казвамъ, е само
въ идеологията си опасностъ.

Д. Ачковъ (нез): И въ действията си.

Я. Сакжзовъ (с. д): Въ сжщината си лѣвата опасностъ
не е опасностъ.

Д. Ачковъ (нез): А-а-а!

Я. Сакжзовъ (с. д): Ще ви кажа моите разсѣждения
по този въпросъ. Какво иматъ най-крайните, отъ областта
на лѣвата опасностъ? 160 хиляди гласа, дадени за
Работническата партия. Отъ тия 160 хиляди избиратели
колко сж болшевици? Нѣма да ги брониъмъ, но ние, които
знаемъ какъ се създаватъ крайните обществени настро-
ения, партийни дори настроения, ние, които знаемъ какъ
се създаватъ обществени движения, ...

А. Пеневъ (раб): Защо вие не ги създадохте, защо вие
не ги получихте?

Я. Сакжзовъ (с. д): ... ние, които знаемъ какви мотиви
движатъ това население, което дава гласа си за Работни-
ческата партия, ...

Д. Ачковъ (нез): У насъ нѣма болшевизъмъ, а има бол-
шевишки агенти.

Я. Сакжзовъ (с. д): ... ние можемъ да кажемъ: г. г. народни представители отъ болшинството! Ами това е онази ваша задача, която вие поехте — да задоволите нуждите на това население; задоволете материалните нужди на това население и вие нѣма да имате тая болшевишка опасност, нито нейната идеология, която мечтае да създаде отъ България втора руска съветска република. (Възражения отъ нѣкои работници)

Руската съветска република на дѣло не върши нищо друго, освенъ едно материално повдигане на руските провинции. Тамъ сега съществува единъ държавенъ капитализъмъ. Всичко е впрегнато въ работа за създаването една нова, напредничава въ капиталистическо и индустриално отношение Русия. Идеологията тамъ безсъмнено е друга, но и положението въ България е съвсемъ друго. Ние нѣмаме никъде въ Европа, никъде въ свѣта стечение на тия условия, които създадоха Руската съветска република. Днесъ Европа можемъ да я дѣлимъ на три части: едната частъ е Руската съветска република, другата е Сръбна, Централна Европа, която отъ войните насамъ се клатушка между болшевизация и фашизация, и, на трето мѣсто, имаме голѣмитъ демокрации на Франция, на Англия и северните държави, въ които демокрацията, конституционализмътъ и парламентаризмътъ сѣ въ кръвта на населението. Въ тия три части на Европа вие виждате, г. г. народни представители, че животътъ се развива винаги по материалните насоки. Материалните насоки сѣ, които създаватъ идеологиите. И ако въ България вие можете да поемете върху си задачата да задоволите работничеството, да задоволите дребното селячество, дребното гражданство, дребните съществування, ако вие не отнемате отъ залька на бедняка, за да поддържате вашата държава,...

Д. Ачковъ (нез): А коя е вашата държава?

Я. Сакжзовъ (с. д): ... вие ще отнемете $\frac{3}{4}$ отъ лѣвата опасностъ и тогава ще останете вие — правителството, по-голѣмата частъ, земеделците — сами да се разправяте съ недоволните въ вашата сръда, съ тѣй наречените други земеделски съюзи, а съ тѣхъ вие вече знаете какъ ще се разправяте съ вашите сръдства.

С. Таковъ (з): То е нашъ патентъ!

Я. Сакжзовъ (с. д): Вие ще се мѣчите тѣхъ само да убеждавате и съ тоза задачата на българските партии въ значителна степенъ ще бѣде улеснена.

Сега, когато дебатирате по отговора на тронното слово, азъ питамъ: ще се намѣри ли у насъ една партия, нѣколко партии, една коалиция отъ партии, които ще могатъ да ни осигурятъ едно конституционно, едно парламентарно, едно демократично управление, едно управление, което ще поеме задачитъ на времето: задоволяване материалните нужди на бедния, изнемошлява производител въ индустрията и въ земледѣлието? Ако можете да намѣрите въ себе си сили да задоволите тия нужди, вие ще ни дадете възможностъ да се надѣваме, че изъ сръдата на тази Камара, изъ сръдата на този български избирателъ, който ни е прилялъ тукъ, ще можемъ да създадемъ и онѣзи нови групировки, които, като държатъ строго за демократичното управление въ страната, ще могатъ едновременно да задоволяватъ нуждите на населението и да не оставятъ страната да се люшка отъ единия бръгъ на лѣвата опасностъ къмъ другия бръгъ на дѣсната опасностъ.

Въ това отношение, г. г. народни представители, ще направя още една добавка — за многобройната наша интеллигенция, която става жертва на лѣва и на дѣсна опасностъ, която не може да намѣри пласментъ на своите сили, на своите способности въ нашата държава,...

А. Пеневъ (раб): При васъ, напимѣрь!

Я. Сакжзовъ (с. д): ... стои на въздуха и става играчка на едни и други влияния. Въ тронното слово вие добре сте предвидѣли, че ще внесете единъ законопроектъ за измѣнение на закона за народната просвѣта, за промѣна на образованието у насъ, въ което ще трѣбва да бѣдатъ вмѣкнати нови насоки, съвършено различни отъ досегашните. Ние ще трѣбва да уредимъ едно сръдно-образователно отъ 4—5 класа общо за всички български граждани, а тия, които ще искатъ да иматъ висше образование, да могатъ да следватъ едни специални класове, за да постѣпятъ въ висше образование. По такъвъ начинъ ние ще прекъснемъ наплавата на младежта къмъ Университета, която не може въ границите на тази малка страна да намѣри

приложение на своите сили. Ние не сме противъ образованието, ние не сме противъ науката, но не можемъ да поддържаме наука и образование за едно малцинство, което даже, толкова малобройно, каквото е, не намира приложение на образованието си въ живота.

И като заключение на всичко това, което говорихъ, г. г. народни представители, казвамъ, че ние ще трѣбва и въ образованието да туримъ нова насока, да създадемъ една трудова школа, една сръднообразователна школа и по-нататѣкъ специалности, като се помѣчимъ да повдигнемъ уровеня на нашия животъ. Не навсѣкѣде да имаме хора полуобразовани, хора неподготвени, хора некомпетентни, а хора, които да иматъ известна школовка, да заематъ ръководните мѣста въ цѣлия нашъ материаленъ, политически и социаленъ животъ. По такъвъ начинъ ние ще можемъ да обновимъ нашата страна, ще можемъ да отговоримъ на нуждите на днешното и на утрешното време и щемъ-не-щемъ тогава ще дойдемъ до онѣи мѣрки, за които говорихъ по-горе — вмѣкването на държавата навсѣкѣде, където е материално заинтересованъ цѣлиятъ народъ, а не да оставимъ материалните доставки за нуждите на народа въ рѣцетъ на нѣколцина индустриалци, производители и банкови ръководители. Държавата, като изразителъ на българския народъ, ще трѣбва да навлѣзе навсѣкѣде съ разумъ, съ една широка и свободна творческа мисълъ, и като се проникне отъ интересите на голѣмата маса, да ръководи и политически, и материално, и духовно нашия народъ къмъ едни по-добри, по-честити съдбини. (Ръжкоплѣскания отъ социалдемократите)

Министъръ Г. Петровъ: Г. Сакжзовъ! Имамъ единъ въпросъ къмъ Васъ. Съобщиха ми, че сте хвърлили нѣкакви обвинения по адресъ на мина Перникъ, и когато сте били покани да дадете конкретни данни, казали сте, че цѣло съчинение трѣбва да се напише. Не зная дали това сѣ точно думите Ви. Уважавамъ Ви и за да не си измѣнямъ мнението за Васъ, моля Ви да ми дадете данни, за да мога къмъ понедѣлникъ-вторникъ да Ви отговоря.

Я. Сакжзовъ (с. д): Колко данни?

Министъръ Г. Петровъ: Колкото имате.

Я. Сакжзовъ (с. д): Азъ имамъ 25 данни.

Министъръ Г. Петровъ: Моля да ми ги дадете. Една само данна ми дайте. Азъ не говоря за г. Герасковъ; за него азъ ще Ви дамъ данните. Дайте ми данни за тѣзи хора, които азъ съмъ поставилъ въ управлението. И ще чакамъ.

Я. Сакжзовъ (с. д): Имамъ минимумъ 25 данни.

Министъръ Г. Петровъ: Моля, само две ми дайте. И въ моля да присѣтствувате, когато ще отговарямъ. Защото много лесно е да се хвърлятъ топанѣ обвинения, безъ да се наведе нито единъ фактъ.

Д. Ачковъ (нез): (Възражая)

Я. Сакжзовъ (с. д): Азъ ще Ви отправя една интерпелация.

Министъръ Г. Петровъ: Азъ и на нея ще отговоря.

Председателствуващъ Н. Шоповъ: Има думата народниятъ представителъ г. д-ръ Константинъ Станишевъ.

Д-ръ К. Станишевъ (мак): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Единствено е може би мѣстното население отъ Петричкия окръгъ, което следъ несполучливите войни получи, вмѣсто общо бедствие, каквото постигна цѣлия български народъ, едно сравнително облекчение на своето по-раншно положение. То се отърва отъ харема на султанитъ и на по-рафинираното по-късно младотурско управление. Дзесъ то се радва на всички граждански и политически права на страната. Обаче колкото положението му въ икономическо, стопанско, просвѣтно и други отношения да е несравнено по-добро отъ това презъ робството му, това население, което днесъ живѣе много по-охолень животъ, отколкото въ миналото, което говори свободно своя майчинъ езикъ, има свои църкви и училища, пѣе своите пѣсни, следва своите традиции и обичаи, все пакъ се чувствува нещастно: то не постигна своя идеалъ, който преследва десетки години подъ редъ съ оръжие въ рѣжа.

И, за да илюстрирам по-добре моята мисъл, не мога да не си послужи с приказката на един от повечето от сръбна възраст, много патил и много видъл, жител на този окръг. „Не ми е сладък хлѣбът“, казва той; „следъ първия сънъ често нощно дълго не мога да заспя. Все ми се струва, че се намирамъ на нѣкоя канара следъ коработушение, изхвърленъ тамъ случайно, а наоколо си виждамъ какъ въ развълнуваното море моето семейство, моитѣ братя и сестри употребяватъ свръхусилия, за да могатъ да достигнатъ спасителния брѣгъ, да не се удавятъ. Това сж“ — казва — „моитѣ братя, моето семейство, моитѣ родъ и роднини, останали въ Македония подъ грѣцка и сръбска власт. Десетки не, стотици не, хиляди сж може би тѣзи, които азъ видѣхъ съ халки на вратовѣтъ, наредени въ върволицы, да се товарятъ отъ Солунското пристанище на гнили турски параходи, за да бродятъ следъ туй Мала-Азия, Арабия, Африка. И азъ съмъ билъ тамъ. Тежки, мъчителни спомени! Зная родолюбието на тѣзи великани въ борбата и не мога днесъ да бъда спокоенъ, като зная, че тѣ по неволя сж принудени да се наричатъ прави сърби, да сж безволни привидно поне, да сж третираны не като човѣци, а като звѣрове. Нѣма да умра спокоенъ, ако не ги видя свободни. Азъ смѣтамъ, че моята задача, попадналъ въ топлитѣ обятия на майка България, преди всичко е да работя за тѣхната свобода. Хлѣбъ имамъ — горчивъ ще ми бѣде, ако не мога да задоволя тази си душевна нужда и потребба“.

Така мислятъ, г. г. народни представители, всичкиѣ мѣже отъ неговата възраст въ този окръгъ, а — така е внушено — така усѣчатъ и разбиратъ и тѣхнитѣ деца.

Ето защо, трудейки се, работейки да си създадатъ едно благосъстояние, да могатъ да гарантиратъ бъдещето на своитѣ деца, тѣзи хора не взематъ участие въ нашитѣ политически борби. Една е въ туй отношение тѣхната задача — повтарямъ, всичкиѣ усилия сж групирани въ едно, къмъ едно направление — работа деннонощна за просвѣтление на европейското обществено мнение върху несправдата, която се извърши съ Македония, върху непомислото положение на българитѣ въ Сърбия и въ Гърция. И смѣтатъ тѣ, че въ туй отношение най-добре това тѣхно желание, това тѣхно съкровено вѣдѣление ще бѣде застъпено въ българския Парламентъ отъ хора, които ги познаватъ, отъ хора, които въ миналото сж се борили рамо до рамо съ тѣхъ заради сѣщия идеалъ.

Ето защо, ние сме тукъ съ общогражданска листа. Загива има и другъ единъ мотивъ отъ политическо значение. Населението въ окръга иска да покаже на свѣта, че ако неговитѣ братя въ Македония подъ сръбска власт бѣха сърби, трѣбваше това население да бѣде застъпено въ скупщината въ Бѣлградъ, така както петричкото население е застъпено тукъ. Еднакво това важи и за грѣцката камара.

Направихъ този малъкъ уводъ, за да стане ясно всѣкому, че мислитѣ, които ще развия по-късно, бележитѣ, които ще направя, нѣма да бѣдатъ критика къмъ идеологията на тази или друга политическа партия въ България, на днешното, по-раншното или още по-предшното управление на страната.

Мнозина, чѣли проектоотговора на тронното слово, иронично ме запитватъ: „Като се говори за установяване редъ въ страната, вашитѣ македонски убийства, престана ли?“ Г-да! Дълга да отговоря тукъ на този въпросъ. За голѣма жалъ, за обща печаль, за скръбъ и на последния македонецъ, не сж престанали и не виждамъ перспектива да престанатъ наскоро, защото това е едно зло, една болестъ и ако я лѣкуваме симптоматично, никогажъ нѣма да я излѣкуваме. Трѣбва да намѣримъ причината на злото, да я атакуваме и то да престане. Не съмъ тукъ да изнасямъ идеологията, нито да стана адвокатъ отъ тази трибуна, на македонското революционно освободително движение. Обаче, за да изпълня дълга си като гражданинъ на тази страна, азъ ще напомня, че тази организация съществува отъ 40 години насамъ, че тя си има свои статутъ и че, ако желае и намира за умѣстно да продължи своята работа, тя трѣбва да ги изпълнява точно. Вие, г-да, ще си спомните може би, че следъ всѣко по-голѣмо събитие, що преживѣ тукъ македонската емиграция въ България и специално въ София, последваха убийства върху хора отъ легалното движение, върху хора отъ братствената организация. Дойдоха тукъ въ 1928 г. хърватитѣ Павеличъ и Перчецъ. Македонскитѣ националенъ комитетъ подписа съ тѣхъ декларация, че въ бъдеще хървати и македонци ще работятъ за своята свобода на легална почва. Тѣзи двама видни хървати бѣха тукъ посрещнати толкова тържествено, . . .

Д. Ачковъ (нез): Така братски.

Д-ръ К. Станишевъ (мак): . . . щото още на другия денъ отъ страна на пълномощния министъръ на нашата западна съседка последва нота до нашето Министерство на външнитѣ работи. Обаче последва и едно убийство на единъ легаленъ македонски деецъ тукъ, въ София. Кой го извърши? Последва величественъ конгресъ на братствената организация, следъ като се водѣ една непрестителна борба въ пресата съ отдѣленъ вестникъ „Вардаръ“, както и съ много памфлети. Свѣтътъ схвана кжде е македонската емиграция, каква е мисълта на македонския българинъ. Последва друго убийство. Радваше се цѣлиятъ български народъ, радваше се, безспорно, и македонецътъ, когато нашиятъ държавенъ глава избра своята другарка. Последва друго убийство. Следъ много посрѣдничества, следъ много молби отъ страна на много видни македонци да се тури край на това положение, защото интереситѣ на македонското освободително движение налагатъ това, вътрешната македонска революционна организация прокламира амнистия, обяви, че нѣма да преследва никого за минали грѣшки, ако не бѣде тя повече предизвиквана. Убиха най-мирния човѣкъ, най-достойния измежду насъ — председателя на Македонския националенъ комитетъ Димитъръ Михайловъ.

Г-да! Не можемъ ние съ молби, не можемъ ние съ увещания да накараме тѣзи, които си сж турили главитѣ въ торба и които, смѣя да ви увѣря — вие всички така ги познавате — сж толкова добри българи и толкова много милватъ за реимето на България и за нейното съществуване, колкото милѣ този петрички гражданинъ, за когото ви говорихъ, за канарата въ морето, кждето е намѣрилъ подслонъ, да престанатъ съ кървавата бра-тоубийствена борба.

Но ако тѣ, когато сж предизвиквани, крѣстосватъ рѣце — отговарятъ самитѣ — това ще значи за насъ самоубийство. Предизвикватъ ни. Ние можемъ да намѣримъ нашитѣ противници и въ Римъ, и въ Виена, и въ Прага, ще ги намѣримъ и въ София. Не искамъ съ това да търся подкрепата на българското правителство заради хората на Македонската революционна организация, но азъ смѣтамъ, че при повече усилия би могло да се намѣри кои провокиратъ и кои убиватъ мирни граждани на тая страна, които се движатъ безъ оръжие по улицитѣ и да се поставятъ на мѣстото. Тогава, дълбоко съмъ убеденъ, всѣкакви убийства ще престанатъ и ще ликуватъ всички македонци, революционери и нереволуционери.

Българската полиция, особено тази, която е натоварена съ политическия отдѣлъ, се отличава твърде много, но нека ѝ се даде право, нека ѝ се даде възможность да постави всѣкого на мѣстото — безъ огледъ дали тази, онази, или друга съседна държава ще се поразсърди — да постави на мѣстото всички тѣзи агенти тукъ, които иматъ за задача само да шпиониратъ българския народъ, само да рунатъ основитѣ на нашата държава. А тѣ сж плеада. Азъ съмъ слушалъ приказки отъ тукъ, отъ тамъ, като-че-ли тѣ по брой сж повече отъ самата българска полиция въ София.

Азъ бихъ молилъ още г. министра на вътрешнитѣ работи и за следното. Всички македонски българи, които, размѣнени съ бивши български подданици гърци, дойдоха тукъ, бѣха оземлени, обзаведени, прѣснати на по-голѣми или по-малки групи изъ цѣлата страна и радостно приети отъ своитѣ братя, старото население на царството, да намѣрятъ една по-голѣма подкрепа отъ страна на органитѣ на вътрешното министерство. Общо взето, въ грамадното си мнозинство тѣзи нещастници сж доволни. Тѣ благодарятъ съдбата даже, че ги прати при хора съ топли братски сърдца. Но има случаи, има примѣри, кждето околийски началници, пристави, смѣтатъ, че ще бѣдатъ приятни на своето висше началство и на своитѣ партизани, ако задоволятъ тогава, оногова отъ мѣстното население, право или неправо, сж извършвали чувствителни неправди, даже побойци на и безъ туй убити духомъ нещастници, каквито сж тѣзи, дошли тукъ, особено отъ грѣцка Македония, българи.

Упражни се завчера тукъ една критика върху Министерството на вътрешнитѣ работи и народното здраве, специално върху респективната Дирекция на народното здраве, отъ моя колега д-ръ Димитровъ, заради тифусната епидемия въ Брацигово, въ София и въ други пунктове въ царството. Не сподѣлямъ съзнателно на изразитѣ, съ които си послужи моятъ уважаемъ колега; никога не съмъ предполагалъ, че една епидемия, каквато е тифусната, може да бѣде прекратена като съ магическа прѣчка, нито пъкъ, че не-премѣнно тя би могла да бѣде отстранена, да не може да се развие. Ние знаемъ въ историята на медицината тифусни епидемии въ много градове на пѣвтуци преди войнитѣ европейски държави. А колко по-обяснимо ще бѣде за насъ такова едно бедствие, такова едно нещастие, когато ние, поради жилищната криза на времето, позволихме да из-

растнат около всичките покрайнини на София маса квартали, където няма абсолютно никаква канализация и където отходните мѣста — трапове — сѣ до кухните, когато цѣлият градъ, поради многото строежъ тази година и поради други причини, е замърсенъ.

Не искамъ да кажа, че респективните органи сѣ изпълнили своята задача съвсемъ добросъвестно отъ единия до другия край, но на всѣки случай казвамъ, че критиката ми се стори много пресиленна. Като се вземе предъ видъ инкубационниятъ периодъ на тази болестъ, като се вземе предъ видъ, че нейното развитие продължава отъ 4—5 седмици най-малко, че може да има и рецидиви, че оздравѣлитъ дълго време сѣ носители на бацилитъ, не може, казвамъ, да очакваме прекращението ѝ за едно кратко време.

Обаче, приказвайки на тази тема, азъ се запитвамъ, като знамъ, че въ града тукъ-тамъ вече има случаи на заболявания отъ скарлатина, дали няма да бѣде добра мѣрка, първоначалните училища, ако не и прогимназиите, за известно време да се закриятъ. Децата въ училищата, въпрѣки всичко, когато имъ се припие вода, ще отидатъ да търсятъ чучура. Отходните мѣста сѣдни и сѣщи. Маса деца избѣгватъ надзора на своите родители, когато не сѣ по домоветъ, където трѣбва да пиятъ преварена вода. Родителитъ въ такъвъ случай могатъ да знаятъ и какво децата ще ядатъ. Защото, г-да, за забелязване е, че между малките деца процентътъ на заболяването отъ коремненъ тифъ въ София е твърде голѣмъ. Дали причината не се крие и тукъ? Ако скарлатината се развие въ по-голѣми размѣри, смѣтамъ, че тази мѣрка ще се наложи, както се е налагала и другъ пътъ въ миналото.

Нека да се върна на критиката на колегата д-ръ Димитровъ. Азъ се питамъ, нѣмаше ли да бѣде по-добре, вмѣсто да се нахвърляме съ толкова жаръ да критикуваме нашите колеги, които еднакво иматъ познания, ако не и повече отъ насъ, по хигиена и въобще по медицинската наука, които сѣ еднакво добри българи, като насъ, които еднакво, може би разбиратъ, какво е отговорностъ, които еднакво иматъ съвѣсть, вмѣсто, казвамъ, да се нахвърляме така жестоко върху тѣхъ не би ли било по-добре ние, всички лѣкари, доброволно да се впрегнемъ въ услуга на тѣхъ, да правимъ конференции, да пишемъ изъ вестникитъ, да печатаме листове, съ които населението да се научи, що представлява отъ себе си болестната коремненъ тифъ и какъ можемъ да се предпазимъ отъ нея. Азъ смѣтамъ, че това би било по-правилно, по-редовно, по-умѣстно.

Въ отговора на тронното слово се говори и за законопроектъ за измѣнение на образователната система. Ето единъ въпросъ, по който не съмъ компетентенъ. Когато той бѣде сложенъ на разглеждане, г. г. народни представители, които иматъ по-широки и по-обширни познания по него, ще кажатъ своята умѣстна дума. Но азъ още сега искамъ да сподѣля тукъ съ васъ нѣколко мисли, които ми се навѣзватъ отъ това, що виждамъ днесъ въ нашитъ училища. Отворите ли учебникъ по отечествена география, много малко ще намѣрите казано за Западните покрайнини, които довчера бѣха съставна частъ на царството. Едва ще се помене нѣщо за Добруджа, а плахо нѣкакъ въ този учебникъ се говори за Македония. Отворите ли учебникъ по история, оставате съ впечатление, че детето няма да разбере защо България води своите войни. Би трѣбвало да се обърне повече внимание въ това направление. Би трѣбвало нашитъ учебници да насаждатъ чувство на родолюбие, на национална гордостъ у нашитъ деца, у нашето поколение.

Г. Юртовъ (нар. л.): То трѣбва да бѣде длъжностъ на ръководителитъ на просвѣтното дѣло. Въ нашитъ учебници трѣбва да се сложатъ тия голѣми исторически дати.

С. Таковъ (з): Ще го направимъ и него

Д-ръ К. Станишевъ (мак): Каза се инцидентно, може би, въ заседанието на комисията по Министерството на външните работи отъ г. проф. Цанковъ, че у насъ гимназиите били твърде много, че въ една околия, Орѣховска, имало 6 гимназии и трѣбвало много гимназии да се закриятъ; че научниятъ пролетариатъ все повече и повече се увеличавалъ у насъ; че трѣбвало да се взематъ мѣрки да се спънатъ младежитъ, които желаятъ да получатъ срѣдно образование. Азъ мисля съвсемъ иначе. Не ще съмнение, че закриването на излизнитъ гимназии ще се наложи, обаче азъ смѣтамъ, че всѣки български младежъ трѣбва да се старае да получи поне гимназиаленъ дипломъ. Ние знаемъ днесъ, че да седнешъ на държавната трапеза не е достатъченъ само цензътъ срѣдно образование. Родители, които за въ бѣдеще ще има да пращатъ

своите деца да следватъ въ гимназиите, ще си направятъ смѣтка дали тѣхнитъ деца по-късно ще могатъ да продължатъ своето учение и въ Университета. Въ такъвъ случай тѣзи деца, които се пращатъ отъ родителитъ имъ въ гимназиите, безъ расчетъ да могатъ да ги издържатъ въ Университета, ще се върнатъ при своите родители и ние тогава постепенно, съ време, ще имаме въ всѣко българско семейство по единъ учител по обща хигиена и по всичко друго, което способствува, щото културниятъ уровень на нашето население да върви все по-нагоре и по-нагоре.

Ако ние въ нашитъ гимназии застъпимъ повече и чуждитъ езици, ако на нашитъ младежи ние дадемъ възможностъ да следятъ чуждата литература — френска, нѣмска — да се ползватъ по овощарството, напр., отъ чужди списания, да четатъ въпроси по индустрията и другитъ стопански разклонения на чуждъ езикъ, тѣ ще могатъ да бѣдатъ полезни и за стопанството на своите родители. Ако тѣ познаватъ чужди езици, ще могатъ да влизатъ въ връзка съ чуждия свѣтъ, ще могатъ много пъти да бѣдатъ представители на чужди фирми, които търгуватъ съ България, и по този начинъ няма да упрѣкваме нѣкоя отъ нашитъ съграждани, че били единъ видъ монополизиран туй представителство, а нашитъ българи ходили безъ работа.

Ясно е, мисля, за мнозина отъ насъ, че това се дължи главно на факта, че нашата младежъ обикновено не може да си служи съ чуждъ езикъ. А ако ние въ гимназиите, особено въ голѣмитъ градове, създадемъ държавни пансиони за тѣзи младежи, които дохождатъ отъ провинцията, и вмѣсто нощно време да се скитатъ по улицитъ, по кинематографитъ и други заведения за развлѣчения, повече или по-малко неспоредителни, ги поставимъ подъ надзоръ въ пансионитъ, където самитъ имъ преподаватели ще бѣдатъ надзиратели и където биха могли да бѣдатъ поставени и чужденци като възпитатели, за да имъ говорятъ чуждъ езикъ, тѣ хемъ ще получатъ по-добро възпитание, хемъ ще научатъ чуждъ езикъ, хемъ утре-други день ще знаятъ какъ да се поставятъ въ обществото.

Смѣтамъ, да се правятъ прѣчки всѣки български младежъ да получи по възможностъ гимназиално образование, ще бѣде неумѣстно.

Другъ е въпросътъ за Университета. Тамъ, за голѣмо съжаление, всѣки получилъ дипломъ отъ висше училище, даже и за свободните професии, е кандидатъ за държавната трапеза. Ето защо трѣба да се наложи единъ строгъ цензъ при приемането въ Университета. Нека и самото учение го направимъ, ако щете, по-скѣпо, та да може всѣки, преди да постѣпи въ Университета, да си направи своята смѣтка. Въ чужбина — въ Франция, въ Германия, въ Швейцария, доколкото зная — студентитъ плащатъ такси не само за практическитъ си занятия при лаборатории и клиники, ами плащатъ такси и за своите курсове, отъ които такси професоритъ взематъ известенъ процентъ.

Но може да се каже, че така ние ще монополизираме учението само за децата на богатитъ. Казахъ, че трѣба да се предвиди преди всичко строгъ цензъ. Нека за беднитъ деца, които сѣ проявили добъръ успѣхъ, които иматъ дарование къмъ дадена дисциплина, които ще избера да учатъ, държавата да отпуска стипендии, да дава субсидии, помощи. Така тоя упрѣкъ ще се избѣгне.

Не мога да откажа факта, че въ туй отношение на Петричкия окръгъ се е подпомагало доста много, но все пакъ не мога да свърша съ този въпросъ, безъ да помоля г. министра на просвѣтата, когато има да се закриватъ учебни заведения отъ съображенията на икономия въ държавния бюджетъ, къмъ това да се прибѣгва вече въ краенъ случай, защото не трѣбва да се забравя, че децата отъ старитъ окръзи въ България получаватъ своето възпитание и образование вече отъ десетки години наредъ, а тоя окръгъ вчера е излѣзълъ отъ едно робство и днесъ невежеството тамъ е твърде по-голѣмо. Отъ друга страна, тамъ има общински първоначални училища, въ които учатъ деца, прѣснати въ села съ пространни, дълги и нескончаеми махали, които отстоятъ на километри далеко, и зимно време тия деца трѣбва да вървятъ по непроходими пѣтища. Ето защо въ тия училища би трѣбвало да се наредятъ приюти, за да могатъ децата, при нужда, да препопуватъ тамъ, да могатъ да обѣдватъ тамъ.

Като минавамъ къмъ другъ въпросъ, моля г. министра на просвѣтата въ туй отношение да бѣде по-благогласенъ къмъ Петричкия окръгъ.

Много бързо напреднахъ въ всѣко едно отношение, специално въ благоустройствено, градоветъ въ Петричкия окръгъ. Джумая, изгорена почти изцѣло презъ войнитъ, днесъ представлява едно спретнато градче, което приятно гѣделичка окото. Така е и съ Петричъ, така е и съ Разлогъ, така е и съ Банско, така е и съ Неврокопъ.

Не ще съмнение, че това се дължи на блаженитъ години преди всичко, презъ които тютюнът имаше твърде добра цена и лесенъ пласментъ. Днесъ положението не е такова. Днесъ населението вече схваща това и се замисля какво да прави за въ бъдеще, предъ страха, че тютюнътъ нѣма цена и нѣма къде да се продава; то замисля вече да култивира други стопански отрасли: приказва се за овошарство, за градинарство, за даване занаятъ на децата — за занаятчийски училища. Сѣмъ тамъ, че и Министерството на земледѣлието и Министерството на търговията, промишлеността и труда по отношение на тоя окръгъ въ своитъ бъдещи бюджетопроекти ще предвиждатъ суми, нужни за постижение на цели въ това направление. На всѣки случай, казахъ и по-рано, когато дойде въпросътъ да се сложи на дневенъ редъ, представители на Македонската парламентарна група ще отбележатъ точно какви сѣ нуждитъ въ това направление на окръга и ще молятъ да бждатъ отпуснати нуждитъ кредити.

Г-да! Минавамъ върху въпросъ отъ друго естество и ще моля да ми бжде простено, че ще се спра въ подробности върху него. Може много отъ това, което ще кажа въ тази свещена ограда, да звучи като неумѣстно, но отъ дебатитъ, които станаха тукъ и въ които се зачекна македонскиятъ въпросъ и отношенията ни съ сѣседитъ, азъ схванахъ, че много въпроси, отнасящи се до поробенитъ българи, или не се разбиратъ добре, или не се поставятъ правилно.

Спомнете си, г-да, миналото на Македония — турското робство. Кой чужденецъ, който видѣ страната, който я обходи, който живѣ въ нея, кой чуждестраненъ представител — консулт или пълномощенъ министъръ — въ тогавашна Македония не говори за македонски българи? Въ коя жълта, синя или зелена книга не се говори за македонски българи и не се представлява македонското освободително движение като изключително българско? Обаче дойдоха войнитъ. Въ 1913 г. въ Букурещъ начертахъ една гранична линия между Сърбия и Гърция, която минава презъ обширни полета и дълби езера на две равни части. На югъ отъ тази линия коренното население, което и турцитъ и, както казахъ, всички чужденци признаваха за чисто българско, стана „българогласни елини“; на северъ — прави сърби. По-късно гърцитъ схванаха, че се самооплюватъ. — Всѣки знае, че езикъ може да се наложи отъ по-културенъ на по-некултуренъ народъ. Гърция — въ миналото Византия — ще ѝ признаемъ това, може би е имала по-голяма култура отъ българската, но сега не е така. Заради туй, по давление на сърбитъ и отъ срамъ, гърцитъ се отказаха отъ тоя терминъ „българогласни елини“ и нарекоха това население „славяногласни елини“. Въ Сърбия, казахъ, ни нарекоха прави сърби. И ето какъ само въ една година, въ нѣколко месеца можахъ да се родятъ на Балканския полуостровъ два нови народа — българогласни елини и прави сърби, за разлика отъ тия въ Шумадия, които българскиятъ народъ, особено македонецътъ, сѣмъ за криви сърби.

Бедата е тамъ. Насила и съ думи не се промѣня нищо. Обаче злото се състои въ това, че щомъ сръбски кракъ стѣпи въ Македония, всичко, което знаеше да чете и да пише, бѣ изгонено отъ страната. Оставиха тамъ само неграмотното население. Заради това, разбира се, отблѣиха баща отъ дъщеря, братъ отъ сестра. И Пашичъ заяви, че следъ 10 години въ Македония нѣма да има поменъ отъ българския говоръ.

Д. Ачковъ (нез): Лошъ пророкъ бѣше.

Д-ръ К. Станишевъ (мак): Въпрѣки всички усилия, въпрѣки нечувания тероръ, що тамъ се упражнява — ще бжде излишно да се спирамъ въ подробности — днесъ духътъ на българитъ въ Македония, на всички тѣзи наши нещастни братя, които ние можемъ да срѣщаме случайно тукъ или другаде въ Европа, по общо признание на всички чужденци, е високъ; тамъ всѣки се чувствува днесъ по-силенъ въ своето национално чувство, отколкото когато и да било. Не преди много отдаде ми се случай да видя двама видни чужденци, които се бѣха спрѣли и въ Хърватско, които бѣха ходили и въ Македония. — „Не познаваме“ — казватъ — „езика, малко време стояхме, съ ушитъ си нищо не разбрахме, обаче съ очитъ си много видѣхме. Отъ факта, че всички желѣзнопѣтни линии, всички обществени учреждения се пазятъ отъ войска и отъ жандармерия, отъ факта, че населението се прекланя, когато минава последниятъ пандуръ, ние разбрахме, че тамъ въ Македония живѣ единъ поробенъ народъ, но не единъ освободенъ народъ. Трѣбваше да бжде сръбски този народъ, за да бжде освободенъ; не е освободенъ, а е поробенъ“.

Отдаде ми се случай неотдавна да придружа други двама видни чужденци, мжжъ и жена, до Деве-баиръ. Желаяхъ да видятъ какъ се охранява границата между България и Сърбия. Дамата, жена съ висока култура, още по пѣтя наблюдаваше шосето и обтръна внимание на факта, че то е обрасло съ трева и че, следователно, по него движение нѣма. Когато стигнахме, обаче, на самата граница, тя видѣ, че на единъ пунктъ шосето е пресѣчено отъ телена мрежа и тамъ се издига въ видъ на арка една голѣма врата съ рѣждясалъ катанецъ, неотварянъ кой знае отъ кога. Запита ме: какво е това? — Рекохъ: „Г-жо! Това е врата на ада“. — „А какво пише тукъ?“ — „Оставете, всѣка надежда да видите, когато и да било, вашитъ стари бащи и майки, да прегърнете вашитъ годеници, да оросите съ сълзитъ си гробовѣтъ на вашитъ деца! Това пише тукъ!“ — Азъ я наблюдавахъ. Формено треперѣше тази жена и се питаше: „Боже мой! Какъ е възможно туй въ Европа, какъ ставатъ тия работи!“ — Излишно бѣше следъ туй тя да види вълчитъ ями, блокхаузитъ, кулитъ, и да констатира, че срещу всѣки български войникъ на границата има най-малко 15 сръбски. И какъ може, питаше тя, да се минава тая граница? Често сърбитъ се оплакватъ, че оттукъ влизатъ платени хора да бунтуватъ мирното население на страната имъ. Отговорихъ, че когато мжжътъ избѣга отъ поробената си родина въ свободна България и следъ година-две научи, че неговата жена, въпрѣки че тя отъ него има две-три деца, насила е вѣнчана съ нѣкой сръбски пандуринъ, той намира възможностъ даже и оттукъ да мине, да отиде тамъ и да отъмъсти. Ето какива случаи сърбитъ надуватъ. А иначе революционно движение, конспирация въ страната, която да задава страхъ до такава степенъ на сърбитъ, што да охраняватъ съ хиляди и хиляди солдати и стражари своитъ желѣзнопѣтни линии, своитъ мостове и обществени учреждения нѣмаше и не можеше да има, ако самото население не се вълнуваше, ако самото население бѣ спокойно, ако то не излъчваше отъ своята срѣда недоволни елементи.

Сърбитъ не можахъ никого да убѣдятъ, че въ Македония живѣятъ прави сърби. Всички тѣзи, които могатъ да виждатъ, разбиратъ добре, че не днесъ, а още следъ десетки години, докато нашата генерация и нашитъ деца бждатъ живи, македонецътъ нѣма да бжде посърбенъ. Защото казахъ ви, стариятъ гражданинъ на Петричкия окръгъ, какви чувства храни къмъ тия свои приятели и познати, които е оставилъ подъ робство въ Гърция и Сърбия. Ако ние направимъ една статистика тукъ, въ България, на семействата, които не сѣмъ цѣли тукъ — половината сѣмъ въ България, а другата половина въ Сърбия, увѣрявамъ ви, че процентътъ нѣма да бжде по-малкъ отъ 50%. Поробенитъ въ Македония българи днесъ само се спотайватъ. Както четохъ въ единъ папортъ въ вестницитъ, Бенъ Райли и Дейвисъ, като ги питатъ, какви сѣмъ и що сѣмъ, тѣ казватъ, че сѣмъ югославяни. Не декларирайтъ своя националенъ произходъ, защото се боятъ не само отъ бой и затворъ, ами отъ смъртъ, която ги чака за такава една смѣлостъ. Обаче въ душитъ си тѣ сѣмъ така корави, както бѣха корави и въ времето на султанитъ. Ако днесъ тѣхнитъ деца въ сръбскитъ училища сѣмъ заставени следъ прочитане молитвата сутринъ въ класъ, да крешатъ, че сѣмъ прави сърби, поробителитъ не постигатъ по тоя начинъ целта си. Резултатитъ, които преследватъ, не постигатъ, а получаватъ тѣмъ обратнитъ резултати.

Зашто, когато детето се завърне у дома си и старата му леля или баба, или стринкаго запита, какво е правило въ училището и то каже какъвъ възкликъ е било принудено да изрече, старата негова родственица му пояснява: въ еди-кой си поляна, въ еди-кой си планина твоятъ баща, твоятъ чичо или вуйчо сложи кости въ бой съ турскитъ войски, съ сръбскитъ четници, дошли отъ Бѣлградъ, съ грѣцкитъ андарты за свободата на Македония; ти трѣбва да имашъ българско съзнание, ти си българинъ и никога нѣма да бждешъ сърбинъ. Когато на другия денъ детето отиде въ училище и го заставятъ да повтори сѣмъ възкликъ, въ неговата душа се поражда чувство на презрение и омерзение къмъ сръбския учителъ шовинистъ и то става по-кораво въ своитъ български чувства, отколкото сѣмъ били неговитъ родители. Ето защо не могатъ сърбитъ да постигнатъ своята задача нито днесъ, нито утре. Тѣ съзнаватъ това.

Маса международни дружества изникнаха следъ войнитъ на континента, които иматъ твърде често заседания, всѣки три месеца. И спорятъ какви мѣрки трѣбва да предприематъ на Обществото на народитъ, за да може да се въдвори редъ и миръ на европейския материкъ; за да може да се дадатъ права на онеправданитъ, да се осмъ-

ствятъ подписанитѣ отъ известни държави права за малцинствата, попаднали въ чужди държави по силата на оръжието. Съ това се занимава въ последно време и проловутата балканска конференция. Всичко това има за задача, щото победителитѣ да приспиватъ така нареченитѣ малцинства, времето да върви, тѣ да живѣятъ въ надежда и въ това време победителитѣ да асимилиратъ малцинствата. Обаче все пакъ се намиратъ съвѣсти, съ значение въ своитѣ страни, учени хора, политици, дипломати, които си даватъ по-точна и по-ясна смѣтка, че недоволството на 40 милиона поробени същества не може да остане безъ значение за общоевропейския миръ и наблѣгатъ въ преса, съ увещания предъ приятели властимащи, да се взратъ, да се вслушатъ въ гласа на недоволнитѣ. Даже въ Франция, голѣмата приятелка на Югославия, днесъ, поради голѣмото движение, поради недоволството на македонцитѣ, се чуватъ гласове и съвети къмъ Югославия да се отнася по-човѣшки, по-свободолубиво къмъ несръбския елементъ въ своята държава. Сърбитѣ сж подъ гнетъ и заради туй търсятъ вече нови пѣтеки, нови вратички, презъ които да могатъ да излѣзатъ отъ това нещосно положение, въ което сж. Ето защо днесъ — не, това е доста отдавна вече — чуваме нова пѣсенъ. Базирайки се върху единъ параграфъ отъ договоритѣ за малцинствата, кждѣ е казано, че нѣматъ право на такива привилегии подданици, които говорятъ единъ и сжщъ или близъкъ езикъ на страната, въ която сж попаднали, иматъ еднаква вѣра и сж отъ една и сжща раса, сърбитѣ днесъ казватъ, че нѣма българско малцинство въ Югославия. „Славянитѣ, които населяватъ Македония, иматъ сжщата вѣра, почти еднакъвъ езикъ съ нашия и сж отъ сжщата раса“, казватъ тѣ. Колко това е смѣшно! Колко това е недостойно! Ако човѣкъ отвори речника Larousse, ще види едно определение за раса: дѣлитъ, прадѣлитъ и потомцитѣ на едно семейство или на единъ народъ сж раса. Никоя история, каквато и да била тя, отъ която и да е дата, не говори, че сѣрби и българи сж едно и сжщо семейство. Всѣки знае, че тѣ сж дошли по два различни пѣтица на Балканския полуостровъ. Още друго едно определение на раса има тамъ, че човѣството се дѣли на жълта раса, на черна раса, червена, кавказка, монголска, но нищо повече не е казано. Въ такъвъ случай всичкитѣ чужди елементи: унгарци, нѣмци, арнаути, що населяватъ днешната така наречена Югославия, би трѣбвало да бждатъ отъ една и сжща раса съ сърбитѣ.

Нашиятъ езикъ билъ твърде близкъ съ сръбския. Ние тукъ сме свикнали, г. г. народни представители, да казваме македонски говоръ, едва ли не македонски езикъ. Има безчислено много македонски говори, много наречия. Има и такива наречия, обаче, каквото е това на Горно Броди, между Сересъ и Драма, за което, ако бихте имали случай да го чуете, бихте се питали: кога това село е учило литературенъ български езикъ? Въ нашитѣ покрайнини абсолютно никога не може единъ жителъ да разбере сѣрбина, когато му говори. Но това е работа на лингвистика, на фонетика. Толкова ясно е доказано, че македонскитѣ наречия ни най-малко не сж сръбски, а чисто български, щото е излишно азъ тукъ, предъ васъ, да се спирамъ на тази тема.

Църквата била една и сжща. Ако подъ църква се разбира помѣщенieto, въ което вѣрващитѣ отиватъ да запалятъ свѣщъ, да направятъ кръстъ, да цѣлунатъ иконата и да изслушатъ една служба — тогава да, една и сжща е. Обаче подъ църква се разбира цѣлото духовенство на единъ народъ, отъ най-високия чинъ въ духовната иерархия до последния свещеникъ, заедно съ вѣрващитѣ. Църквата има за задача, преди всичко да създава граждани, които да иматъ страхъ отъ Бога, граждани, които да иматъ чувство на дългъ, на отговорност, които да носятъ християнска съвѣстъ въ широкия смисълъ на думата. Родителитѣ иска неговото дете да получи едно истинско християнско възпитание въ тоя смисълъ. А такава възпитание на една крѣпка душа може да даде само човѣкъ, който изхожда отъ сръдната на неговитѣ родители, който разбира и най-сѣкровениитѣ желанія и възжеления на бащата и на майката на това дете. Такова възпитание може да даде само родното духовенство.

Ето защо ние не желаемъ, макаръ и да имаме еднаква вѣра съ сѣрбитѣ, да имаме сѣрби за попове. Ние желаемъ да имаме наша църква, наши владици, наши попове, които да се числятъ подъ ведомството на Екзархията, както бѣха наши владици и наши попове въ турско време. Само тѣ могатъ да дадатъ тия постижения на насъ, като ро-

дители. Не желаемъ тѣхнитѣ попове. За да избѣгнатъ отъ изпълнение на задълженията, които сж поели съ подписъ, сѣрбитѣ изгъкнаха нови доводи, нестойтелни, глупави.

Питаха ме чужденци: „Въ вашата борба на какво се надѣвате? Какво искате? Кой е вашиятъ идеалъ и какъ смѣтате да го постигнете?“ Едно време запитаха отъ една чужда столица: какъ бихме погледнали, ако се пишатъ статии въ периодични списания и ежедневници за омиротворенieto на Балканитѣ — тамъ била направена нѣкаква анкета — като се иска за Македония самоуправление, да й се дадатъ административни реформи, да се назначаватъ чиновници отъ мѣстното население, въ черквитѣ да се служи отъ мѣстното духовенство, всичката емиграция отъ Македония, при гаранция на свобода, животъ и честъ, да може да се завърне въ страната, обаче въ училищата да се преподава на мѣстни наречия. Отговори се тогава, отговаряме и днесъ, че македонскитѣ идеалъ е билъ и си остава великиятъ принципъ на още по-великия Гладстонъ: Македония за македонцитѣ. Обаче всичкитѣ етапи, които могатъ да ни доведатъ до тамъ, ние не ги отричаме. Да се даде самоуправление на Македония — добре дошло; да може емиграцията да се завърне — това го чакаме всѣки денъ. Обаче да се преподава въ нашитѣ училища на мѣстно наречие, предпочитаме да нѣмаме никакви училища. Много сж македонскитѣ наречия и ако ние подкачимъ да преподаваме въ всѣко едно училище на наречието, на което се говори въ околноститѣ, ние сами ще работимъ за дисквалификацията на нашия народъ. Ние полека-лека, като-че-ли ще образуваме нови езици. Това не става никжде. Въ Бретанъ се преподава на езика на Хюго. Нѣмецътъ отъ Швейцария едва се разбира съ този отъ Шутгартъ и отъ Мюнхенъ, обаче въ швейцарскитѣ училища се преподава езикътъ на Гюте и Шилеръ. Ние въ нашитѣ училища или ще преподаваме на чисто литературенъ български езикъ, или не щемъ никакви училища. Защото преди всичко съ подобни училища, въ които би се преподавало на разни наречия, не може да се мисли за абсолютно никакъвъ культуренъ напредѣкъ. Така отговорихме тогавъ, така отговарямъ и вамъ. Ако намъ биха се дали права, каквито ние имаме въ турско време — а тогавъ тѣ бѣха по-широки и по-голѣми, отколкото се предвиждатъ днесъ въ клаузитѣ за правата на малцинствата, казаха го на времето — даже и революционеритѣ ще сложатъ оръжие и по миренъ пѣтъ ще се борятъ да достигнатъ своитѣ идеали — съ проповѣди въ пресата, писмено, устно, въ парламенти и т. н. Нашитѣ надежди не се криятъ въ туй, че кога доволно сѣрби или гърци ще се съгласятъ да дадатъ права на малцинствата. Ние ги искаме, ние ги желаемъ, обаче не вѣрваме да ги получимъ отъ тѣхъ. Една надежда имаме — че може би съ течение на времето Обществото на народитѣ ще стане действително общество на народитѣ, а не такова само на победителитѣ. Въ него вече влизатъ други сили. Тѣзи, които по-рано сж били въ него представители на държави, които не сж взели участие въ войната и които държаха страната на победителитѣ, днесъ вече при голѣмата криза, засегнала Европа, въ всѣко отношение се опомнюватъ и търсятъ да намѣрятъ кжде е правдата, да я удовлетвориатъ, за да може свѣтътъ да трѣгне по другъ пѣтъ. Тѣ вече горе-долу държатъ страната на победителитѣ. А може би и самитѣ победители все ще схванатъ, че не е добре да се поощряватъ апетити неоправдани, нито отъ човѣшко, нито отъ божие, нито отъ държавно гледище, нито пъкъ отъ интереситѣ на самитѣ угнетители и може би такава едно общество на народитѣ ще намѣри пѣтъ да приложи правата на малцинствата въ изпълнение. Може би туй ще бжде далеко. Обаче ние имаме и друга една надежда. Ние сме дълбоко убедени, че съ режима, що се въведе въ Югославия отъ преди нѣколко години, тази страна нѣма да върви добре. Хърватитѣ пожелаха да работятъ по легаленъ пѣтъ. Тѣ иматъ съ стотици хиляди емигранти въ Америка, която работи рѣка за рѣка съ насъ. И тѣ работѣха само по легаленъ пѣтъ. Обаче тѣ се показаха по-малко търпеливи отъ насъ. Ние всѣки денъ хлопахме на вратитѣ на Обществото на народитѣ, макаръ и безъ резултатъ. Тѣ направиха само единъ или два опита и хванаха пѣтъ на нашитѣ революционери. И днесъ, споредъ сведенията, които всѣки, който се интересува, може да има, Хърватско се друга.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Не гледайте тамъ какво става; гледайте какво е у насъ и говорете за нашитѣ работи.

Д-ръ К. Станишевъ (мак): Азъ, г. министъръ-председателю, искамъ да говоря и за „интегрална“ Югославия и затуй говоря за тия работи.

Д. Ачковъ (нез): Тя се помина — за България „интегралната“ не съществува.

Д-ръ К. Станишевъ (мак): Тъй че ние смѣтаме, какво най-после, колкото и да е шовинистично надѣхано дадено сръбско правителство, когато види, че държавата се друга отъ основи, може би, този шовинизъмъ да отстъпи отъ позициите си, които застава днесъ.

Но — нека не бѣда криво разбиранъ, особено отъ тази маса (Сочи министерската маса) — ние, македонците, имаме и друга надежда: това е — не съмъ комунистъ — кризата, що бушува днесъ по цѣла Европа. Тѣзи граници, що начертахъ договоритѣ за миръ въ Парижъ и околноститѣ му, сѣ неестествени. Тѣ сѣ прѣка за обѣна, тѣ сѣ прѣка за всѣкакъвъ стопански и икономически напредѣкъ на която и да било страна. Излишно е да се простирамъ, г. г. народни представители. Ние, които преживѣхме войнитѣ, живѣемъ съ едно чувство на отвращение къмъ нови кръвопролития; обаче генерацията, която расте, която не видѣ тѣзи човѣшки касапници, тази генерация чувствува само едно, единъ само гнетъ: че не може да живѣе човѣшки, че мизерствува. И ще дойде, може би, денъ, когато тази нова генерация ще си каже: по-добре новъ капитализъмъ, нова касапница, но които останатъ живи, да живѣятъ човѣшки животъ. Тогава ние — а историята се повтаря, туй може да стане следъ 15, следъ 20, следъ 30 години — ние, македонцитѣ, щемъ-нешемъ, ще бѣдемъ принудени да се хванемъ на кързавото хоро. Макарь и да говоря отъ тази трибуна така, азъ обяснявамъ само положението, което ще се създаде или, по-право, би се създадо въ едно по-близо или по-далечно бѣдеще; не сме ние, македонцитѣ, тѣзи, които желаемъ кръвопролитията; ние най-малко ги търсимъ. Ако има отвратени отъ войнитѣ хора, това сѣ македонцитѣ; ние не желаемъ, казахъ, нашитѣ братя пакъ да проливатъ кръвъ. Но въпрѣки нашата воля, въпрѣки нашето миролюбие, може би свѣтътъ ще се раздруса отъ други мѣста, отъ други пунктове. Тогава, ако имаме приятели, ако сме съумѣли добре да изнесемъ нашата кауза, ако нашиятъ духъ въ поробената страна е все така здравъ, крепѣкъ и бодъръ, надеждата и вѣроятността, че ще получимъ своето, е твърде голѣма. И докато живѣемъ съ тѣзи надежди, нашата борба нѣма да престане.

Говорихме не преди много за третѣ пункта, на които се осланятъ сърбитѣ и сѣ които искатъ да хвърлятъ прахъ въ очитѣ на хората, на свѣта, за да не дадатъ праза на малцинствата. Единъ отъ тѣхъ бѣше и църквата. Чуваме, г-да, да се говори за измѣнение, за промѣна на екзархийския уставъ. Става дума да се промѣни и седалището на Светата българска екзархия, като то бѣде пренесено въ София. Още отсега биемъ тревога. Тоя институтъ не е само на българската държава; тоя институтъ е създаденъ съ общитѣ български усилия. Светата екзархия съ право може да отстоява духовнитѣ нужди на своето паство, прѣснато въ Америка. По официалнитѣ данни на правителството на Североамериканскитѣ държави — ние имаме документи — въ Северна Америка живеятъ 50 хиляди българи-македонци, които никогажъ не сѣ стѣпвали въ пределитѣ на България, които сѣ тамъ по неволя, които желаятъ да се върнатъ въ своята родина, които иматъ своитѣ църкви, които изпълняватъ своитѣ християнски треби, така както едно време сѣ ги изпълнявали въ Македония и Гърция подъ ръководството на своитѣ духовни пастири. Ние се боримъ въ Македония подъ сръбска и грѣцка властъ за права на малцинствата. Ние искаме наша църква. Какво ще стане, когато вие вдигнете екзархията отъ Цариградъ и я премѣстите тукъ? Нека духовнитѣ работи въ България бѣдатъ управлявани и направлявани отъ Светия синодъ и отъ респективното министерство, обаче нека заради нищо въ свѣта не се посѣга на тоя институтъ, Екзархията въ Цариградъ, защото не се създаватъ такива институти така лесно и не трѣбва за тѣхното съществуване или не да се сѣди отъ моментни положения и моментни настроения. Такива институти се създаватъ въ десетки години и тѣ трѣбва да иматъ дълъгъ животъ.

П. Мърмевъ (мак): Ще чакаме по тоя случай да чуемъ и становището на правителството, защото тоя въпросъ е жизненъ за насъ.

С. Таковъ (з): Ще ви се отговори.

П. Мърмевъ (мак): Той е много жизненъ въпросъ и ние ще чакаме да чуемъ обясненията на правителството.

Д-ръ К. Станишевъ (мак): Ако ние посегнемъ на тоя институтъ, ще извършимъ такава грамадна и непростителна грѣшка, што ще дойдатъ може би години по-благоприятни, по-добри за българския народъ, кѣдето и да живѣе той, когато съжаленията за унищожаването на тоя институтъ ще бѣдатъ толкова голѣми, че едва-ли нѣма да се мъркатъ нѣкога предъ очитѣ ни сѣнкитѣ на Иларионъ Макариополски, на Антимъ I, на Авксентий Велешки и други още великани, духовни и мирски, отъ нашето възраждане. Азъ не мога да разбера кои сѣ мотивитѣ, които диктуватъ пренасянето на тоя институтъ отъ Цариградъ. Въ какво куца българската църква, ако Екзархията, наречете я архиепископия, си останѣше въ Цариградъ?

Д. Ачковъ (нез): Освенъ тѣснотията на нѣкой архиепископъ, който по-малко се чувствува българинъ.

С. Таковъ (з): Не се бъркайте въ църковнитѣ работи!

С. Цановъ (з): Това е голѣмъ народенъ въпросъ.

Д. Ачковъ (нез): Това е единъ въпросъ, върху който трѣбва да се замислимъ и да реагираме срещу тѣснотията на нѣкои безумци-архиепископи.

Д-ръ К. Станишевъ (мак): И все заради това, г-да, при казвайки за българската църква, за да можемъ да запазимъ добритѣ християнски чувства на тѣзи македонски българи въ Америка, за които току-що споменахъ, азъ моля, отъ друга страна, Министерството на външнитѣ работи и вънроизповѣданията да си вземе единъ пътъ за винаги добра бележка, че тамъ е изпратено духовенство, което е недостойно, освенъ единъ д-ръ Цановъ, да ръководи паството. Всичкиѣ духовни лица сѣ компрометирани, сѣ уличени въ непростими престѣпления. Нека тамъ се изпратятъ достойни духовници, нека се изпрати едно духовно лице съ по-голѣмъ чинъ въ духовната иерархия, което да може да ръководи...

Д. Ачковъ (нез): И да бѣде духовникъ.

Д-ръ К. Станишевъ (мак): ... и да бѣде духовникъ. Ето защо ние не трѣбва по никакъвъ начинъ и за нищо въ свѣта да носимъ вода въ сръбската воденица. Екзархията, сведена и въ днешното положение, въ което е, не престава да изпълнява своитѣ задължения къмъ българския народъ изобщо. Виждате, че миналата година по нейна инициатива една делегация отъ наши външни духовни лица, придружена отъ представителъ на унѣатскитѣ българи-македонци, поднесе до Обществото на народитѣ и до всички глави на църкви въ голѣмитѣ европейски държави една петиция, съ която се искаше отъ сърби и отъ гърци нащитѣ, вѣнчани за разни епархии въ Македония, владии, изгонени отъ гърци и сърби, да се върнатъ пакъ тамъ, заедно съ всичкитѣ тѣзи духовни лица — свещеници, намѣрили прибѣжище въ България и които сѣ оставили тамъ своитѣ енории. Изложението бѣше обстойно, тамъ бѣха приложени и всичкитѣ султански фермани и ирдета, всички документи, за да се види ясно, че преди турцитѣ да напуснатъ страната, македонскитѣ българи тамъ сѣ имали духовни права, сѣ имали тамъ свои имоти, сѣ имали тамъ свои църкви.

По сведения отъ вестницитѣ, по сведения отъ хора, сѣ които сме могли да бѣдемъ въ връзка и които сѣ въ състояние да знаятъ положението на работитѣ въ Женева, можемъ да знаемъ, че съветътъ на тримата при Обществото на народитѣ се е занималъ на два пъти съ този въпросъ и два пъти е искалъ сведения по него отъ сръбското правителство. Какви ще бѣдатъ сведенията отъ това правителство ние всички можемъ да си представимъ. Обаче азъ питамъ: нашиятъ представителъ въ Бернъ и Женева заинтересовалъ ли се е нѣкога по този въпросъ, пожелалъ ли е той да узнае докъде е стигналъ, употребилъ ли е той усилия, ако не официално — процедурата не позволява — поне да направи постѣпки да се заинтересоватъ по околнѣнъ пътъ хора, които иматъ контактъ съ членовѣтъ на този съветъ отъ тримата, да се чуятъ и други обяснения и пояснения и да се узнаятъ сръбскитѣ козни, за да могатъ да се париратъ. Защото, ако продължаваме да не се интересуваме по този въпросъ, може единъ денъ съветътъ на тримата — може би неговото мнение ще бѣде мѣрдавно за решенията на цѣлата конференция — да се произнесе така, както желае Сърбия, каквато е сръбската теза, и съ това, ако имъ се отрече това право, да се тури точка на нашата борба за извоюване права на малцинствата чрезъ Обществото на народитѣ. Тоя въпросъ е отъ съществено и голѣмо значение. Азъ мисля, че трѣбва

да се впрегнатъ всички сили и усилия на нашето правителство да сполучимъ въ тази свършено права кауза, ясно като бѣлъ денъ, че е наша.

Каза се отъ уважаемия колега д-ръ Димитровъ: „Ако дадемъ доказателства, ако направимъ всичко възможно да получимъ довѣрието на сърбитъ, не е чудно, че следъ туй веднага тѣ ще дадатъ права на малцинствата въ Македония. Че какъ, колега Димитровъ — не го виждамъ — ние ще добиемъ довѣрието на сърбитъ? Нима трѣбва да попаднемъ въ положението на животното, което, като го биятъ, то лиже ржката?

С. Цановъ (з): И то не лиже, а хапе, когато го биятъ.

Д-ръ К. Станишевъ (мак): Да. — Говори се тукъ и за интегрална Югославия. Азъ всѣкога считахъ и мислѣхъ, че е обидно да се повдига тоя въпросъ въ българския Парламентъ. Самиятъ фактъ да се говори по него би ни таксувалъ — позволете ми тоя изразъ — като хора, които като-че-ли не ценятъ достатъчно своето национално достоинство.

Д. Ачковъ (нез): Г. Станишевъ! Сега единъ апострофъ — извинявайте, че Ви прекъсвамъ. Азъ казахъ, интегралната за България се помина, умрѣ. Вашето говорене има значение, за да си отворимъ очитъ, да не би да вампиряса и да се крие по таванитъ на България, което ще бѣде опасно. Който иска да го разбере.

Д-ръ К. Станишевъ (мак): Нѣма, г-да, да се спирамъ на никой другъ пунктъ. Ще ви обърна вниманието само на едно положение. Навремето, преди да се намѣсимъ въ войната, когато се говорѣше, че ние ще минемъ на страната на Съюза и, следователно, ще бѣдемъ принудени да воюваме и съ нашата освободителка, мнозина тукъ отъ простолудното, отъ народа се питаха: „Ами кой ще вдигне пушка срещу руския войникъ“? Имаше наивници, които отговаряха: „А бе, македонцитъ — тѣхъ ще ги пратимъ: тѣ сѣ пенкелеръ за всичко, тѣ ще вдигнатъ пушка срещу руския войникъ“. Нека ми бѣде позволено тукъ единъ гарантезъ сега. Подкачи войната. Връщамъ се отъ Удово въ отпускъ за София. Вземамъ трена. Войници отъ македонската дивизия и малко отъ втората. Близко при насъ руски пленници подъ надзора на нѣмски старши подофицери поправятъ желѣзнопътния мостъ. Бледи, хлѣгнахи очи, дрипахи, изсѣхнали, неумити хора, будятъ печалъ, жалъ, съжаление. Влакътъ тамъ минава бавно. Руски войникъ се обръща къмъ нашитѣ — „Хлѣбъ“. Попадаха му. Тичатъ други руски пленници. Нашитѣ войници се навеждатъ отъ вагонитъ и имъ подаватъ хлѣбъ. Влакътъ се засилва, рускиятъ пленници тичатъ подиръ него и единъ нашъ войникъ подава хлѣбъ отъ прозореца на вагона. Русинътъ не може да достигне влака, хлѣбътъ трѣбва да бѣде хвърленъ, но за да не се даде видъ — както е по нашитѣ понятия и по нашитѣ схващания — че тоя хлѣбъ се хвърля като на куче, войникътъ има това тънко чувство да извади отъ джоба си чиста носна кърпичка, да завие хлѣба и така да го хвърли на руския пленникъ. Когато по-нататъкъ единъ отъ нашитѣ войници хвърля банкнота отъ 2 или 5 лв., веднага дѣждъ отъ банкноти завалява къмъ рускиятъ пленникъ. Нашитѣ войници просто си изпразниха джобовѣтъ, останаха безъ пари, само и само за да помогнатъ на тѣзи руси, за които се говорѣше, че македонскиятъ войникъ ще излѣзе да воюва само отъ лоши чувства къмъ тѣхъ.

Обвиняваха ни, че сме вдигнали оружие срещу Русия, обаче никой не можа да разбере трагедията на нашия народъ. Нека днесъ не даваме поводъ за подобно обвинение спрямо хърватитѣ. Видни чужденци, пропъжтували изъ Хърватско, казватъ днесъ, че навредъ въ селата около Загребъ чували хърватския химнъ: „Да живѣе свободно и независимо Хърватско“. Хората се борятъ за своята свобода. Нима точно въ тоя моментъ ние трѣбва да се занимаваме съ тоя въпросъ? Не че нѣкога ще стане — това е толкова глупаво, че, за честта на българския народъ, никой не трѣбва да допушта, че той мисли за интегрална Югославия — но съ самото говорене по тоя въпросъ ние като-че-ли забиваме ножъ въ гърба на хърватитѣ, повдигаме акциитъ, даваме вѣра и довѣрие на днешна Шумадия предъ нейнитѣ съюзници, единъ видъ я настрѣчаваме съ нашитѣ писания въ пресата и въ вестницитѣ, съ нашето говорене въ Парламента по този въпросъ, да правятъ усилия, да хвърлятъ прахъ въ очитъ на свѣта. Защото, г-да, ако речемъ да направимъ тази интегрална Югославия, утре, преди още тя да бѣде свършенъ фактъ, ще ни нападнатъ може-би италианцитѣ, турцитѣ ще ни нападнатъ,

ромънитѣ ще ни нападнатъ, гърцитѣ, и когато днешна Сърбия — за да не кажа Югославия — ще види зора, ще се оттегли, като вземе най-големата частъ отъ територията ни за себе си и отъ България нѣма да остане нищо. Това сѣ работи невъзможни, г-да! Нима свѣтътъ ще ни остави тукъ да правимъ нѣкаква голѣма Югославия, отъ Адрия до Черно море, до Егея и т. н.! Това сѣ работи, които не трѣбва дори да се говорятъ!

Азъ ще свърша. Ние сѣщо върваме, че сръбскиятъ народъ, като народъ, не е лошъ. Лоши народи нѣма. Ако намъ е мѣчно, печално, че днесъ и сръбскиятъ хамали, като срещнатъ македонецъ или българинъ на тѣхна територия, неизмѣнно му полагатъ въпроса: „Па ша си ти?“, това се дължи на възпитанието, което имъ даватъ въ училището, въ казармитъ, на онова, което тѣ четатъ въ пресата, на онова, което тѣ слушатъ въ конференции и т. н. Обаче въ основата си широкитѣ сръбски маси трѣбва да сѣдъ еднакво добри, както е добъръ и българскиятъ народъ. Въпрѣки всичко, ние ще трѣбва да отстояваме достойно своето положение. Ние, македонцитѣ, които разчитаме на моралната подкрепа на цѣлия български народъ, ще продължаваме да искаме своето и сме дълбоко убедени, че ще го постигнемъ единъ денъ по единъ или по другъ пътъ.

Нека не обезвѣрваме македонца, за да може той съ вдигнато чело всѣкога да се гордѣе — както се и гордѣе — съ името, което носи и което той цени. Защото, забележете — нека го кажемъ и тукъ — ако той не ценѣше така високо това име и би се отрѣкълъ отъ него, щѣше да бѣде най-гадено дете въ Сърбия и въ Гърция. Адефе наричатъ въ Гърция тѣзи, които се гърчѣятъ. Македонцитѣ държи твърде много на своето име и само затова днесъ може да има македонски въпросъ. Казвамъ, за да не го обезвѣрваме, за да поддържаме у него голямо високо духъ на упоритъ българинъ, недейте говори, за Бога, и вие тукъ, и преса, и Парламентъ, и политики, и общественици, и държавници: „нашата малка България“, „нашата бедна България“, „нашата малокултурна България“! Не, г-да, ние имаме всичкото основание да се гордѣемъ, че сме българи. Ние не сме по-малко културни отъ много народи въ Европа, които имаха щастието да живѣятъ само на свобода. Въпрѣки нашето петвѣковно робство, ако отидете въ Сръдна-гора, ако отидете въ Казанлъшката долина и видите къщицитѣ въ Карлово, ако видите тая чистота, тая спретнатостъ, това гостоприемство, това човѣшко отнасяне, тая откровенна душа, съ която ви посрѣщатъ, ще се увѣрите, че тамъ има култура, духовна култура, защото културата не е въ камънитѣ и въ зданията, тя е преди всичко въ душата. А българскиятъ народъ я има въ висока, въ голѣма степенъ. Нѣма у насъ рафинирани садисти и крѣвопийци безъ причина, нѣма у насъ дегенерирани типове. Ние сме единъ народъ трезвенъ, работливъ, който иска само своето — никога не иска чуждото.

Снощи тукъ г. д-ръ Димитровъ спомена за империализмъ на българската политика. Какъвъ е този империализмъ! Когато искашъ своето, това империализмъ ли е? Или тукъ ще приказваме само празни приказки, за да бѣдемъ приятни на този или онзи? Г-да! Нека се опомнимъ и да не клеветимъ нашия народъ! Отъ насъ има и по-малки народи, но високо държатъ своето чело, гордѣятъ се съ своето минало. И ние имаме съ какво да се гордѣемъ: ние на всички славяни сме дали книга да четатъ и ще дойдатъ дни, когато ние пакъ ще творимъ блага и тукъ, и въ свободна и независима Македония. Обаче нека ние не обезвѣрваме сами нашата младежъ, нека не даваме пътъ на хора, които, вървайки, че въ по-големо и по-дълбоко море ще плаватъ по-свободно, клеймятъ само родината си, като я наричатъ некултурна, като я наричатъ малка, нежизнеспособна и търсятъ начинъ да я прилепятъ къмъ Югославия. Българскиятъ народъ е преживѣлъ и по-големи беди и е изплавалъ отъ тѣхъ — ще минатъ и сегашнитѣ. Историята на единъ народъ не въ 10—15 години, а въ вѣкове се твори. Ще постоянствуваме! Ние сме жизнеспособенъ народъ и ще преминемъ и това премедие!

В. Янакиевъ (нац. л): (Ржкоплѣска)

Д-ръ К. Станишевъ (мак): Азъ съ тоя апелъ, съ това благопожелание ще приключа изложението на моитѣ мисли. По отдѣлнитѣ въпроси, както казахъ, когато се представи случай да се говори, по-компетентни измежду моитѣ другари ще взематъ думата и ще се изкажатъ. (Ржкоплѣсания отъ македонцитѣ, сговориститѣ отъ двѣтъ крила, националлибералитѣ — обединени, народнолибералитѣ и мнозинството)

Председателствуващ Н. Шоповъ: Има думата г. министърът на вътрешните работи.

Министър д-ръ А. Гиргиновъ: Г. г. народни представители! Азъ моля да вдигнемъ заседанието за утре, понеже тая вечеръ Министерскиятъ съветъ ще има заседание.

За утрешното заседание предлагамъ следния дневенъ редъ:

1. Първо четене отговора на тронното слово. (Продължение разискванията)

2. Докладъ на комисията по Министерството на правосъдието по искането на председателя на Софийския окръженъ съдъ за даване разрешение за задържане под стража и съдени нѣкои народени представители.

3. Одобрение предложението за одобрение VIII-то постановление на Министерския съветъ, взето въ заседанието му отъ 19 августъ 1932 г., протоколъ № 67 (Относно

наредбата за подпомагане на земеделските стопани въ Кулска и др. околии, пострадали отъ градушка и рѣжда по пшеницата презъ 1932 г.)

4. Докладъ на комисията по провѣрка на изборитѣ.

5. Първо четене предложението за измѣнение нѣкои членове отъ правилника за вътрешния редъ на Народното събрание.

6. Докладъ на прошетарната комисия.

Председателствуващ Н. Шоповъ: Които приематъ тоя дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣжа. Мнозинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 19 ч. 50 м.)

Председателъ: А. МАЛИНОВЪ

Подпредседателъ: Н. ШОПОВЪ

Секретаръ: Д. ТОТЕВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ